Komitet redakcyjny:
Kinga Stefańska, Anna Wójtowicz

Opieka naukowa:
ks. dr Jacek Łukasiewicz SCJ, dr Marta Pawelec,
prof. dr. hab. Czesław Walesa

Korekta:
Dorota Doroz

Spis treści

ROZPRAWY I ARTYKUŁY NAUKOWE

Magdalena Adamczyk

Zjawisko przestępczości w województwie lubelskim w latach 2000–2012 3

Karolina Wetoszka

Cyberprzemoc – stara przemoc w nowym wydaniu? 17

Viltoriia Kravtsova

Арт-терапия: Творчество. Самопознание. Исцеление 20

Patrycja Wilk

Styl przywiązania i nadzieja na sukces u osób rozwiedzionych 24

Viltoriia Kravtsova

Суицыд 35

Monika Bajon, Małgorzata Plota

Kryzys w wartościowaniu i relacje rodzinne w świetle badań podopiecznych schroniska dla nieletnich i uczniów liceum 46

Kalina Łukasiewicz, Katarzyna Górska

Czas jako wartość – postrzeganie czasu przez młodych Polaków 51

RECENZJE

Kinga Stefańska

Scott O. Lilienfeld, Steven Jay Lynn, John Ruscio, Barry L. Beyerstein, 50 wielkich mitów psychologii popularnej 60

mgr Magdalena Adamczyk

Absolwentka studiów doktoranckich
Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Zjawisko przestępczości w województwie lubelskim w latach 2000–2012

Uwagi wstępne

Przestępczość towarzyszyła człowiekowi od dawien dawna. Pierwsze wzmianki na jej temat możemy spotkać już w mitologii greckiej. Uważano wówczas, że wszystkie wypadki losowe określane są przez bogów. Pierwsze kryminologiczne poglądy, między innymi Homera, Platona czy Arystotelesa, wskazują, że w ówczesnych czasach zbrodnię pojmowano jako „chorobę duszy", na którą lekarstwem miał być przemyślany system kar. W starożytności zrodziły się też przednaukowe przesłanki socjologiczne, w myśl których zło moralne lub wykolejenie społeczne miało swe źródło w niewiedzy i ciężkich warunkach (Czekaj, 1998). Mimo upływu czasu i rozwoju cywilizacji, problem przestępczości pozostał. Pomimo ciągłego wzrostu wykrywalności sprawców, nadal popełniane są czyny zabronione. Problem przestępstw istniał zawsze tam, gdzie występowały różnorakie problemy egzystencjalne, lub w środowisku zmarginalizowanym czy wśród grup wykluczonych. Równocześnie na przestrzeni lat zmieniały się techniki śledcze, ale natężenie przestępczości i tak narastało, szczególnie wśród ludzi coraz młodszych, sfrustrowanych trudnościami i niejasnymi perspektywami życia codziennego.

Przestępstwa stwierdzone to takie przestępstwa, które zostały popełnione, a informacje o nich dotarły do organów ścigania poprzez zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez osobę poszkodowaną lub ze źródeł własnych organów ścigania. W roku 2012 stwierdzono w województwie lubelskim 14 510 przestępstw przeciwko mieniu (kradzież, kradzież z włamaniem oraz przestępstwa rozbójnicze) oraz 1 304 przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (zabójstwo, uszczerbek na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu). Oznacza to stagnację przestępstw stwierdzonych przeciwko mieniu, a spadek o 7% przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu względem roku 2011. Z danych statystycznych widać, iż najwięcej przestępstw przeciwko mieniu oraz życiu i zdrowiu policja zarejestrowała w roku 2000. Od roku 2000 do 2003 liczba stwierdzonych przestępstw przeciwko mieniu nieznacznie zmalała, po czym w roku 2004 nastąpił niewielki wzrost, powodując kolejny spadek przestępstw w latach 2005–2009. Kolejne lata, 2010–2012, to sukcesywny wzrost przestępczości. Liczba przestępstw stwierdzonych w roku 2012 jest niższa od zanotowanej w roku 2000 o 46%, a przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu zrejestrowano 36% spadek (wykres 1).

Wykres 1 Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko mieniu oraz przeciwko życiu

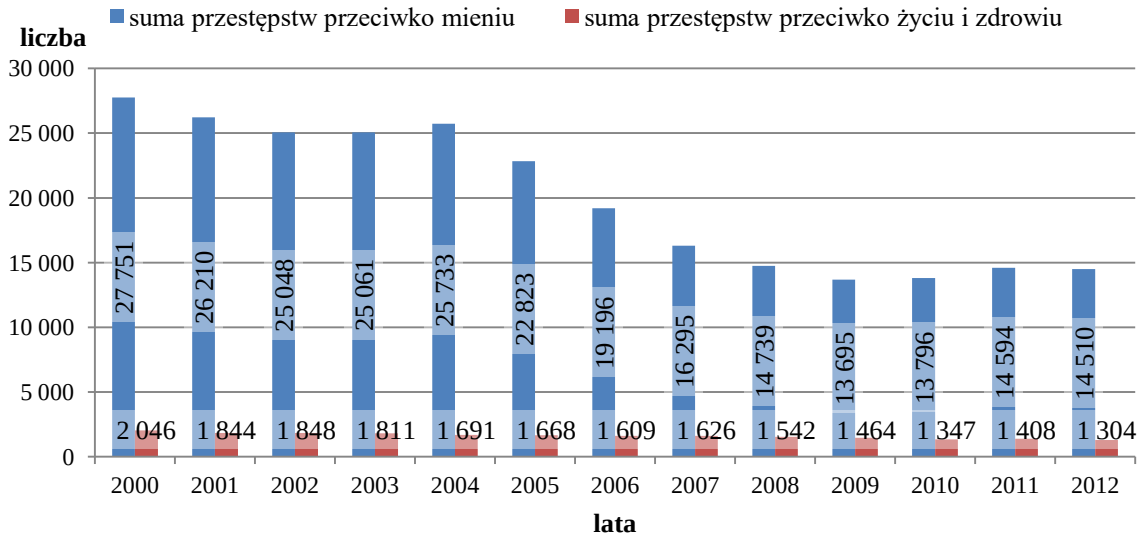

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Przestępstw przeciwko mieniu ogółem w powiatach popełniono w roku 2012 aż 14 510. Liczba omawianych przestępstw stwierdzonych ogółem w roku 2009 wynosiła 13 695, w 2010 to 13 796, w 2011 to 14 594, co oznacza wzrost przestępstw z tej kategorii. Zasadniczo najniższa dynamika o podstawie stałej (Adamczyk, 2011) wystąpiła w roku 2009 – ok. 49%. Natomiast najwyższy wskaźnik dynamiki wystąpił w latach 2000–2005, osiągając w roku 2005 zaledwie 19% spadek przestępstw. Dynamika o podstawie ruchomej[1] w latach 2004, 2010 i 2011 przewyższyła wskaźnik 100%, a w roku 2012 osiągnęła rozmiary z roku 2000. W przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, skala zjawiska miała inne rozmiary aniżeli skala przestępstw przeciwko mieniu. W roku 2012 odnotowano najniższy wskaźnik dynamiki – ok. 36% spadku względem roku 2000. Dynamika o podstawie ruchomej przewyższyła 100% w latach 2007 i 2011, a w roku 2002 utrzymała się na poziomie z roku 2000. Z analizy danych wynika, że rocznie przestępstwa przeciwko życiu i mieniu malały o 3%.

Tabela 1 Przestępstwa stwierdzone przeciwko życiu i zdrowiu w powiatach województwa lubelskiego w latach 2000-2012 (art.148, 156,157)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lubelski	279	261	246	210	234	248	217	220	242	206	197	221	172
Bialski	91	125	89	104	67	99	103	87	74	107	67	62	59
Biłgorajski	35	27	24	25	31	27	27	20	24	22	17	20	27
Chełmski	67	57	65	69	52	67	73	65	61	47	48	40	29
Hrubieszowski	36	26	36	40	34	28	21	26	29	26	25	36	30
Janowski	19	35	32	21	23	15	12	15	17	26	14	13	13
Krasnostawski	43	21	30	37	30	23	20	34	18	14	11	17	14

[1] Miary dynamiki o podstawie ruchomej(łańcuchowe) określają zmiany, które występowały w kolejnych okresach w odniesieniu do okresu bezpośrednio go poprzedzającego (Adamczyk, 2011).
[2] Miary dynamiki o podstawie stałej (jednopodstawowe) określają zmiany, które występowały w kolejnych okresach w odniesieniu do okresu przyjętego, jako podstawę.

Kraśnicki	44	48	59	46	38	37	34	35	43	40	40	31	36
Lubartowski	53	34	31	45	38	39	39	39	34	36	29	37	23
Łęczyński	30	37	26	25	27	14	35	22	29	25	21	9	13
Łukowski	38	43	29	49	50	35	39	43	30	35	33	37	32
Opolski	43	22	25	24	19	33	35	40	23	21	11	18	23
Parczewski	18	13	11	17	16	18	8	11	10	12	15	16	2
Puławski	36	31	28	40	43	48	57	52	40	39	42	43	25
Radzyński	31	26	24	29	24	17	15	28	17	16	11	17	13
Rycki	36	38	27	29	24	23	16	17	15	18	7	8	15
Świdnicki	30	34	25	35	36	36	44	43	47	25	31	28	43
Tomaszowski	61	55	48	41	58	51	53	47	42	32	30	31	20
Włodawski	13	25	12	24	26	26	23	19	20	31	16	10	17
Zamojski	85	83	93	92	85	83	67	81	87	69	74	76	61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Jak widać w tabeli 1, najliczniejsza grupa przestępstw w latach 2000–2012 wystąpiła w powiecie lubelskim – 2 953; w pozostałych powiatach liczba przestępstw wynosiła: w powiecie bialskim – 1 134, zamojskim – 1 036, chełmskim – 740, tomaszowskim – 569, kraśnickim – 531, puławskim – 524, łukowskim – 493, lubartowskim – 477, świdnickim – 457, hrubieszowskim – 393, opolskim – 337, biłgorajskim – 326, łęczyńskim – 313, krasnostawskim – 312, ryckim – 273, radzyńskim – 268, włodawskim – 262, janowskim – 255, parczewskim – 167 przestępstw.

Najniższa dynamika w roku 2012 względem roku 2000 wystąpiła w powiecie parczewskim: ok. 89% spadku przestępstw, następnie w powiatach krasnostawskim i tomaszowskim: spadek o 67%, ryckim i radzyńskim o 58%, chełmskim, łęczyńskim i lubartowskim – spadek o 57%, opolskim o 47, lubelskim: 38%, bialskim: 35%, janowskim: 32%, puławskim: 31%, zamojskim: 28%, biłgorajskim: 23%, kraśnickim: 18%, hrubieszowskim o 17%, łukowskim: 16%. Ponadto w dwóch powiatach, włodawskim (31%) oraz świdnickim (43%), zarejestrowano wzrost przestępstw.

Należy jednakże pamiętać, że statystyki Policji i innych instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny nie odzwierciedlają w pełni stanu zagrożenia przestępczością. Istnieje bowiem tzw. *ciemna liczba przestępstw*, czyli zdarzeń, których nie zgłoszono organom ścigania (Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w roku 2011, str. 27). Część przestępstw w danym roku nie została wykryta, więc statystyka ulega zmniejszeniu; w kolejnych latach liczby są znaczenie wyższe, co nie oznacza wzrostu przestępczości, lecz wykrycie sprawcy i zakwalifikowanie go do roku bieżącego, pomimo że zdarzenie nastąpiło dużo wcześniej.

Tabela 2 Przestępstwa stwierdzone przeciwko mieniu w powiatach województwa lubelskiego w latach 2000–2012 (art. 278, 279, 280, 281, 282)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lubelski	9219	8842	8885	9741	11368	10381	8917	7526	6871	6699	6483	6254	5711
Bialski	2411	2368	2007	1654	1568	1353	1209	1000	918	789	855	916	990
Biłgorajski	630	389	334	381	352	302	326	278	277	220	260	290	310
Chełmski	2108	2251	1964	2173	2041	1664	1129	874	667	698	811	1039	1094
Hrubieszowski	565	454	348	305	331	279	212	200	180	186	200	292	230
Janowski	219	249	254	242	128	150	103	126	93	109	86	102	121
Krasnostawski	575	638	504	518	799	428	357	279	214	216	238	236	292
Kraśnicki	751	796	928	835	661	638	529	464	436	372	327	370	379
Lubartowski	611	586	642	533	469	525	435	342	309	317	319	326	336
Łęczyński	462	457	492	465	515	519	359	307	343	278	272	329	404
Łukowski	482	458	444	375	317	327	294	298	301	242	287	292	327
Opolski	614	524	475	532	393	406	280	311	226	214	224	286	328
Parczewski	377	330	282	306	302	271	189	142	142	151	135	155	183
Puławski	1089	1121	1117	1032	936	945	888	701	688	564	638	713	837
Radzyński	404	370	270	262	294	235	204	227	238	217	161	241	204
Rycki	494	506	488	426	415	320	264	211	196	191	239	239	241
Świdnicki	831	771	741	697	731	539	471	404	388	380	379	460	475
Tomaszowski	831	553	529	492	502	469	407	407	331	265	216	277	317
Włodawski	546	653	500	484	491	395	270	231	201	186	197	252	352
Zamojski	2141	3279	1695	1549	1332	993	1022	795	743	575	634	791	778

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Mając na uwadze kradzież, kradzież z włamaniem oraz przestępstwa rozbójnicze należy stwierdzić, iż w 2012 r. w powiecie janowskim wystąpił najniższy wskaźnik zagrożenia przestępczością, a najwyższy wystąpił w powiecie lubelskim, co zostało zilustrowane w tabeli 2.

Kradzież

§ 1. Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto bez zgody osoby uprawnionej uzyskuje cudzy program komputerowy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Jeżeli kradzież popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

§ 5. Przepisy § 1, 3 i 4 stosuje się odpowiednio do kradzieży energii lub karty uprawniającej do podjęcia pieniędzy z automatu bankowego (http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63961/Kradziez_art_278.html).

Wykres 2 Kradzież w powiatach w roku 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Liczba kradzieży zaprezentowana na wykresie 2 wskazuje, że największe rozmiary tej przestępczości pojawiły się w powiecie lubelskim, następnie w powiecie bialskim i chełmskim. Średnia arytmetyczna w roku 2012 wyniosła ok. 384 przestępstw dla wszystkich powiatów. Badania dowiodły, że w roku 2012 najniższa dynamika wystąpiła w powiecie tomaszowskim osiągając 49% spadku przestępstw względem roku 2000. Natomiast najwyższa przestępczość miała miejsce w powiecie łęczyńskim – wzrost o 39%, lubelskim o 8%, puławskim o 4%. W pozostałych powiatach wskaźnik nie przekroczył wzrostu powyżej 100%.

Tabela 3 Dynamika zmian przestępstw stwierdzonych kradzieży

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kradzież art. 275, art. 278 (art. 279 w tym kradzież samochodu)	11 032	10 649	10 507	10 570	11 120	11 076	9 487	8 476	7 749	7 376	7 533	7 996	8 284
Dynamika 2000 = 100	100%	97%	95%	96%	101%	100%	86%	77%	70%	67%	68%	72%	75%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Dynamika o podstawie stałej[2] przestępstw kradzieży w województwie lubelskim w latach 2001–2002 była malejąca, po czym nastąpił wzrost w latach 2003–2004. Kolejne lata: 2005–2009 to sukcesywny spadek. Natomiast od roku 2010 pojawił się kolejny wzrost, osiągając 75% w roku 2012 względem roku 2000 (przyjętego jako podstawę), co zostało zaprezentowane w tabeli 3.

Kradzież z włamaniem

§ 1. Kto kradnie z włamaniem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli kradzież z włamaniem popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego (http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63963/Kradziez_z_wlamaniem_art_279.html).

Wykres 3 Przestępstwa stwierdzone kradzieży z włamaniem w powiatach województwa lubelskiego w roku 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

W roku 2012 stwierdzono 5 472 przypadków kradzieży z włamaniem. Oznacza to spadek liczby stwierdzonych włamań o ok. 5% w porównaniu z rokiem 2011, kiedy to odnotowano ich 5 786. W latach 2000–2004 liczba dokonanych kradzieży z włamaniem wahała sie osiągając ok. 85% ilości przestępstw z 2000 r. W kolejnych latach, 2005–2009, zauważalna jest tendencja spadkowa. W 2010 oraz 2011 r. nastąpił wzrost liczby kradzieży z włamaniem, natomiast w 2012 r. odnotowano o 314 tych przestępstw mniej niż w roku 2011. Dynamika o podstawie stałej w 2012 r. przedstawia spadek przestępczości o 8 987 tys., tj. 62% względem roku 2000.

[2] Miary dynamiki o podstawie stałej (jednopodstawowe) określają zmiany, które występowały w kolejnych okresach w odniesieniu do okresu przyjętego, jako podstawę.

Wszczęte postępowanie przygotowawcze jest to postępowanie (dochodzenie lub śledztwo) wszczęte przez jednostkę organizacyjną Policji w związku ze zdarzeniem, co do którego zachodzi podejrzenie, że jest przestępstwem, albo wszczęte przez prokuraturę. Do postępowań wszczętych wliczane są również dochodzenia wszczęte faktycznie, a następnie zakończone wydaniem postanowienia o umorzeniu i wpisaniem sprawy do rejestru przestępstw.

Wykres 4 Liczba postępowań wszczętych przeciwko mieniu w województwie lubelskim

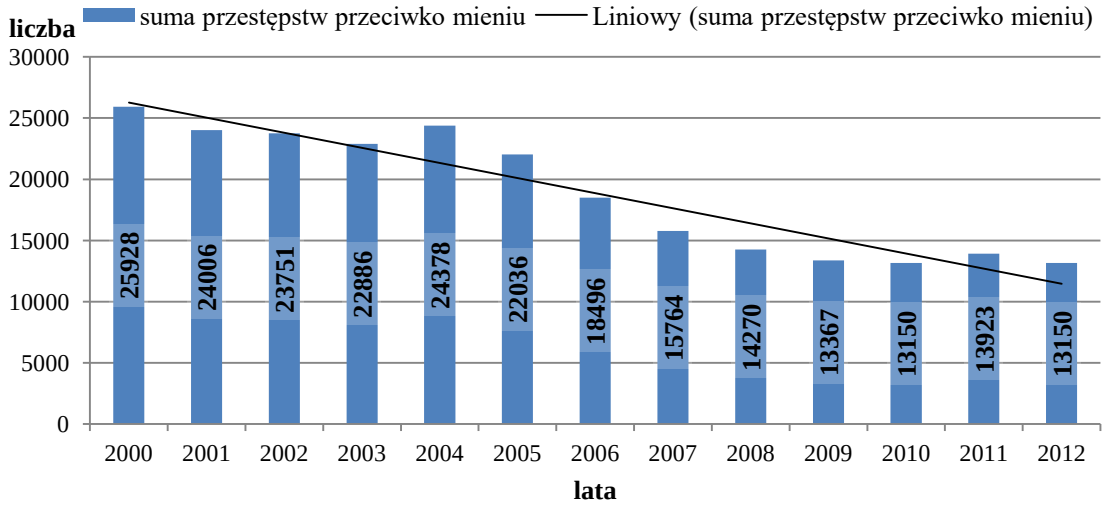

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Postępowania wszczęte przeciwko mieniu w latach 2000–2005 utrzymywały się na najwyższym poziomie spośród wszystkich lat objętych badaniem. Trend spadkowy pojawił się w latach 2004–2010, jednak w roku 2011 ilość postępowań wszczętych wzrosła, po czym uległa spadkowi w roku 2012, w którym dynamika zmalała o 49% względem roku 2000. Z badań wynika, że roczna zmiana postępowań wszczętych wynosiła 6%. Ponadto można powiedzieć, że roczna zmiana liczby postępowań wszczętych malała proporcjonalnie do przestępstw stwierdzonych.

Wykres 5 Dynamika stwierdzonych przestępstw kradzieży z włamaniem wraz z postępowaniami wszczętymi ogółem w województwie lubelskim w latach 2000–2012 (2000 = 100)

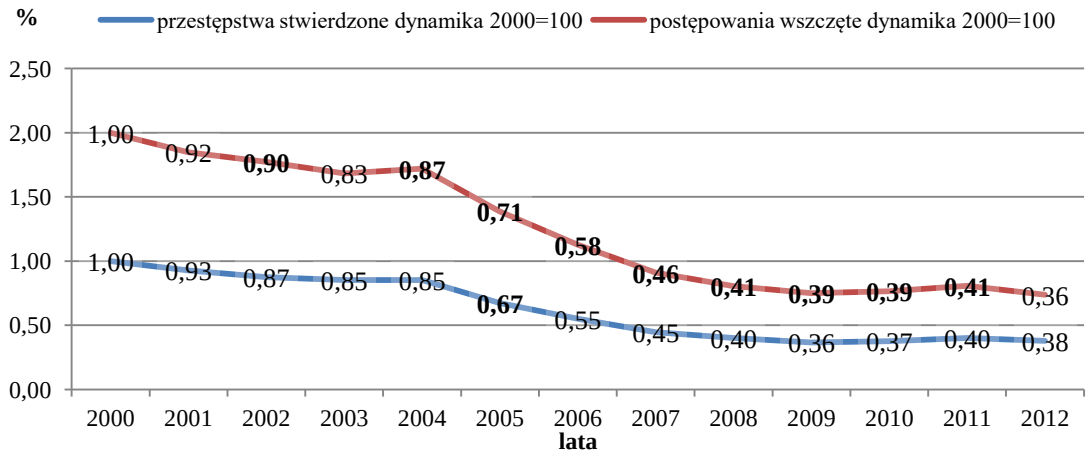

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Materiały statystyczne przedstawiają spadek przestępstw stwierdzonych kradzieży z włamaniem oraz spadek postępowań wszczętych. Jednak należy zauważyć, że w roku 2005 wystąpił stosunkowo wysoki (patrząc na skalę całego zjawiska), 18% spadek liczby przestępstw stwierdzonych względem roku 2004, w którym to zarejestrowano 67%. W roku 2002 ilość postępowań wszczętych była większa o 3% względem przestępstw stwierdzonych, a także w latach 2004–2011 dynamika postępowań wszczętych była wyższa niż przestępstw stwierdzonych.

Rozbój

§ 1. Kto kradnie, używając przemocy wobec osoby lub grożąc natychmiastowym jej użyciem albo doprowadzając człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca rozboju posługuje się bronią palną, nożem lub innym podobnie niebezpiecznym przedmiotem lub środkiem obezwładniającym albo działa w inny sposób bezpośrednio zagrażający życiu lub wspólnie z inną osobą, która posługuje się taką bronią, przedmiotem, środkiem lub sposobem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 (http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63964/Rozboj_art_280.html).

Według kodeksu karnego *kradzież rozbójniczą* popełnia ten, „kto w celu utrzymania się w posiadaniu zabranej rzeczy, bezpośrednio po dokonaniu kradzieży, używa przemocy wobec osoby lub grozi natychmiastowym jej użyciem albo doprowadza człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności” (http://prawoity.pl/wiadomosci/kradziez-rozbojnicza-art-281-kodeksu-karnego, 25.01.2011). Kradzież rozbójnicza zachodzi w razie zaatakowania przez uciekającego złodzieja osoby próbującej odebrać mu skradzioną rzecz (http://pl.wikipedia.org/wiki/Kradzie%C5%BC_rozb%C3%B3jnicza).

Wymuszenie rozbójnicze: „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, przemocą, groźbą zamachu na życie lub zdrowie albo gwałtownego zamachu na mienie, doprowadza inną osobę do rozporządzenia mieniem własnym lub cudzym albo do zaprzestania działalności gospodarczej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63972/Wymuszenie_rozbojnicze_art_282.html).

Tabela 4 Liczba stwierdzonych przestępstw rozbójniczych w powiatach województwa lubelskiego w latach 2000–2012

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lubelski	923	872	759	1059	1367	1224	974	733	720	607	422	369	325
Bialski	171	185	205	122	92	113	115	67	49	49	60	70	43
Biłgorajski	60	37	12	11	16	10	22	10	14	18	4	7	4
Chełmski	151	160	147	203	143	138	131	96	69	81	41	61	38
Hrubieszowski	49	25	24	13	28	16	14	19	25	14	5	11	14
Janowski	10	58	6	12	5	7	4	8	0	1	4	0	2
Krasnostawski	57	78	37	30	48	25	15	16	5	12	10	6	12
Kraśnicki	55	48	52	56	45	32	49	30	24	19	19	20	17
Lubartowski	28	30	33	31	32	23	26	21	22	29	17	14	28
Łęczyński	35	42	40	34	52	18	22	28	16	10	7	18	15
Łukowski	54	34	34	26	31	28	9	20	19	8	11	13	17
Opolski	35	36	30	69	16	18	23	27	17	17	8	16	17

Parczewski	16	69	10	7	2	6	4	5	7	5	2	5	5
Puławski	82	21	84	61	81	60	49	54	58	32	52	68	65
Radzyński	33	40	14	16	16	14	14	10	11	16	2	3	8
Rycki	19	75	59	49	27	21	15	11	5	5	5	8	11
Świdnicki	87	57	42	71	63	37	35	37	24	26	19	18	29
Tomaszowski	73	35	40	34	34	29	25	38	13	20	10	12	13
Włodawski	35	171	23	19	26	20	20	13	6	8	6	16	10
Zamojski	287	1792	251	251	184	168	196	129	100	66	73	77	81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

W latach 2003–2004 zaobserwowano dynamikę rosnącą. Z zebranych materiałów statystycznych widać, że przestępczość miała tendencję malejącą dopiero w latach 2005–2012 Średnia arytmetyczna w latach 2000–2012 wyniosła ok. 1 584 przestępstw rozbójniczych. Ponadto dynamika w roku 2012 uległa zmniejszeniu o 1 506 przestępstw, tj. ok. 67% względem roku 2000. Badania empiryczne dowodzą, że największa liczba przestępstw, jaka uległa zmniejszeniu w ciągu 13 lat, miała miejsce w powiecie lubelskim (2000 = 923, 2012 = 325). Wyróżnił się również powiat zamojski, w którym przestępstwa zmalały o 206, w bialskim o 128, chełmskim o 113, tomaszowskim o 60, świdnickim o 58, biłgorajskim o 56, w krasnostawskim o 45, kraśnickim o 38, hrubieszowskim o 35, łukowskim o 37, w radzyńskim i włodawskim o 25, łęczyńskim o 20, opolskim o 18, w puławskim o 17, parczewskim o 11, janowskim i ryckim o 8. Powiat lubartowski miał taką samą liczbę przestępstw zarówno w roku 2000, jak i 2012.

Tabela 5 Liczba stwierdzonych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w województwie lubelskim w latach 2000–2012

Wyszczególnienie	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Zabójstwo art. 148	75	55	62	47	51	50	47	73	53	62	41	48	29
Dynamika 2000=100	100%	73%	83%	63%	68%	67%	63%	97%	71%	83%	55%	64%	39%
Ciężki uszczerbek na zdrowiu art. 156–157	905	751	831	764	704	696	657	695	646	626	610	641	651
Dynamika 2000 = 100	100%	83%	92%	84%	78%	77%	73%	77%	71%	69%	67%	71%	72%
Udział w bójce lub pobiciu art. 158–159	1066	1038	955	1000	936	922	905	858	843	776	696	719	624
Dynamika 2000 = 100	100%	97%	90%	94%	88%	86%	85%	80%	79%	73%	65%	67%	59%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Zabójstwo jest to świadome, zamierzone zachowanie skutkujące śmiercią innej osoby. Może być spowodowane silną determinacją wyładowania agresji, korzyściami majątkowymi sprawcy kosztem ofiary, efektem sprzecznych interesów zabójcy i ofiary lub aktem spowodowanym zaburzeniami psychicznymi (np. w wyniku choroby lub wpływu substancji psychoaktywnej). Zabój-

stwo to kategoria przestępstw kryminalnych kwalifikowana do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. W myśl art. 148 kk:

§ 1. Kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto zabija człowieka:

1) ze szczególnym okrucieństwem,

2) w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem,

3) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie,

4) z użyciem broni palnej lub materiałów wybuchowych, podlega karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 3. Karze określonej w §2 podlega, kto jednym czynem zabija więcej niż jedną osobę lub był wcześniej prawomocnie skazany za zabójstwo.

§ 4. Kto zabija człowieka pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (Adamczyk, 2011, s. 1–2).

Dynamika zabójstw malała w latach 2000–2003. Pozostałe lata poddane badaniu miały charakter trendu skokowego. W roku 2012 liczba zabójstw zmalała o 46. Największe rozmiary wystąpiły w roku 2000, a najmniejsze w roku 2012. Ponadto w całym analizowanym okresie, 2000–2012, wystąpiło ok. 700 zabójstw – jest to najniższa liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu omawianych w niniejszym artykule.

Kolejnym przestępstwem z tej grupy przestępstw jest *ciężki uszczerbek na zdrowiu*:

§ 1. Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,

2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwalej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w §1 jest śmierć człowieka, sprawca pod- lega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Największe rozmiary uszczerbku w latach 2000–2012 policja zarejestrowała w roku 2000. Przestępstwa zmalały o ok. 28% w roku 2012 względem roku 2000. Dynamika malejąca pojawiła się dopiero w latach 2001, 2003–2006 oraz 2008–2010. W pozostałych latach następował wzrost.

Kolejnym omawianym przestępstwem stwierdzonym jest *udział w bójce lub pobiciu*. Należy przez to rozumieć udział w starciu przynajmniej trzech osób, z których każda jest jednocześnie napastnikiem i broniącym się (bójka), lub czynną napaść przynajmniej dwóch osób na inną osobę (pobicie). Najczęściej jest tak, że zdarzenie rozpoczyna się w formie napaści na drugą osobę, do którego to zdarzenia dołączają się inne osoby. Pobicie może przerodzić się w bójkę, a bójka w pobicie. Z uwagi na dynamikę zdarzenia, bardzo często powstaje problem z zakwalifikowaniem udziału poszczególnych uczestników zajścia i ustaleniem ich roli. Jeżeli dochodzi do starcia dwóch osób „sam na sam", nie dochodzi do popełnienia przestępstwa z art. 158 kk. Także gdy do atakującego „sam na sam" przyłączyła się inna osoba, która wspomogła go w agresywnych dzia-

łaniach, ale bez jego wiedzy i zgody, nie można uznać, że wziął on udział w bójce lub pobiciu (http://www.cywilne-karne.pl/udzial-w-bojce-lub-pobiciu/47.html, 07.04.2011).

Liczba przestępstw udziału w bójce lub pobiciu w latach 2000–2012 była wyższa od liczby przestępstw ciężkiego uszczerbku na zdrowiu zaledwie o 2 161 przestępstw. Dynamika była zupełnie inna, ponieważ wzrost przestępstw wystąpił tylko w latach 2003 i 2011.

Tabela 6 Wskaźnik struktury stwierdzonych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w powiatach województwa lubelskiego w latach 2000–2012 (art. 148, 156,157)

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Lubelski	9,45	8,84	8,33	7,11	7,92	8,40	7,35	7,45	8,20	6,98	6,67	7,48	5,82
Bialski	8,02	11,02	7,85	9,17	5,91	8,73	9,08	7,67	6,53	9,44	5,91	5,47	5,20
Biłgorajski	10,74	8,28	7,36	7,67	9,51	8,28	8,28	6,13	7,36	6,75	5,21	6,13	8,28
Chełmski	9,05	7,70	8,78	9,32	7,03	9,05	9,86	8,78	8,24	6,35	6,49	5,41	3,92
Hrubieszowski	9,16	6,62	9,16	10,18	8,65	7,12	5,34	6,62	7,38	6,62	6,36	9,16	7,63
Janowski	7,45	13,73	12,55	8,24	9,02	5,88	4,71	5,88	6,67	10,20	5,49	5,10	5,10
Krasnostawski	13,78	6,73	9,62	11,86	9,62	7,37	6,41	10,90	5,77	4,49	3,53	5,45	4,49
Kraśnicki	8,29	9,04	11,11	8,66	7,16	6,97	6,40	6,59	8,10	7,53	7,53	5,84	6,78
Lubartowski	11,11	7,13	6,50	9,43	7,97	8,18	8,18	8,18	7,13	7,55	6,08	7,76	4,82
Łęczyński	9,58	11,82	8,31	7,99	8,63	4,47	11,18	7,03	9,27	7,99	6,71	2,88	4,15
Łukowski	7,71	8,72	5,88	9,94	10,14	7,10	7,91	8,72	6,09	7,10	6,69	7,51	6,49
Opolski	12,76	6,53	7,42	7,12	5,64	9,79	10,39	11,87	6,82	6,23	3,26	5,34	6,82
Parczewski	10,78	7,78	6,59	10,18	9,58	10,78	4,79	6,59	5,99	7,19	8,98	9,58	1,20
Puławski	6,87	5,92	5,34	7,63	8,21	9,16	10,88	9,92	7,63	7,44	8,02	8,21	4,77
Radzyński	11,57	9,70	8,96	10,82	8,96	6,34	5,60	10,45	6,34	5,97	4,10	6,34	4,85
Rycki	13,19	13,92	9,89	10,62	8,79	8,42	5,86	6,23	5,49	6,59	2,56	2,93	5,49
Świdnicki	6,56	7,44	5,47	7,66	7,88	7,88	9,63	9,41	10,28	5,47	6,78	6,13	9,41
Tomaszowski	10,72	9,67	8,44	7,21	10,19	8,96	9,31	8,26	7,38	5,62	5,27	5,45	3,51
Włodawski	4,96	9,54	4,58	9,16	9,92	9,92	8,78	7,25	7,63	11,83	6,11	3,82	6,49
Zamojski	8,20	8,01	8,98	8,88	8,20	8,01	6,47	7,82	8,40	6,66	7,14	7,34	5,89

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Tabela 6 przedstawia wskaźnik struktury[3] przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w latach 2000–2012. Zatem dynamika o wskaźniku poniżej 2% udziału przestępczości w danym roku, uwzględniając cały okres badany, miała miejsce w powiecie parczewskim: 1,2% w roku 2012, 9,58%. w 2011. Natomiast w powiecie świdnickim wystąpił największy wskaźnik w okresie 13 lat, w roku 2012 = 9,41%, 2011 = 6,13.

Ponadto w roku 2012 wskaźnik struktury był wyższy aniżeli w roku 2011 w powiatach: biłgorajskim, kraśnickim, łęczyńskim, opolskim, parczewskim, ryckim, świdnickim, włodawskim.

Analizując dane statystyczne należy wziąć pod uwagę liczbę przestępstw stwierdzonych we wszystkich latach, a także zmienne niezależne, jakie mogły się przyczynić do wzrostu tego rodzaju przestępstw. Mając na względzie bezrobocie, liczbę osób zamieszkujących dany powiat oraz to,

[3] Wskaźnik struktury jest udziałem części w całości.

czy dane przestępstwo, które zaistniało w pewnym roku zostało zakwalifikowane w roku zdarzenia czy w innych latach, jakie są siły zabezpieczające i odpowiedzialne za poziom bezpieczeństwa w naszym regionie – wówczas statystyka jest zróżnicowana Drodzy czytelnicy, nie należy zapominać, że to tylko statystyka, która ma pokazać stan bezpieczeństwa. Jednak należy mieć na względzie liczby stwierdzonego przestępstwa, które zaistniało w danym regionie. Dynamika ma jedynie na celu pokazanie jak kształtują się przestępstwa w konkretnych latach, czy nastąpił wzrost, spadek czy stagnacja. Liczby natomiast pokazują rozmiary przestępstw. Wykres 6, podsumowujący zagadnienie przestępczości przeciwko mieniu, przedstawia różnice pomiędzy przestępstwami stwierdzonymi a postępowaniami wszczętymi.

Wykres 6 Przestępstwa stwierdzone a postępowania wszczęte w województwie lubelskim w latach 2000–2012

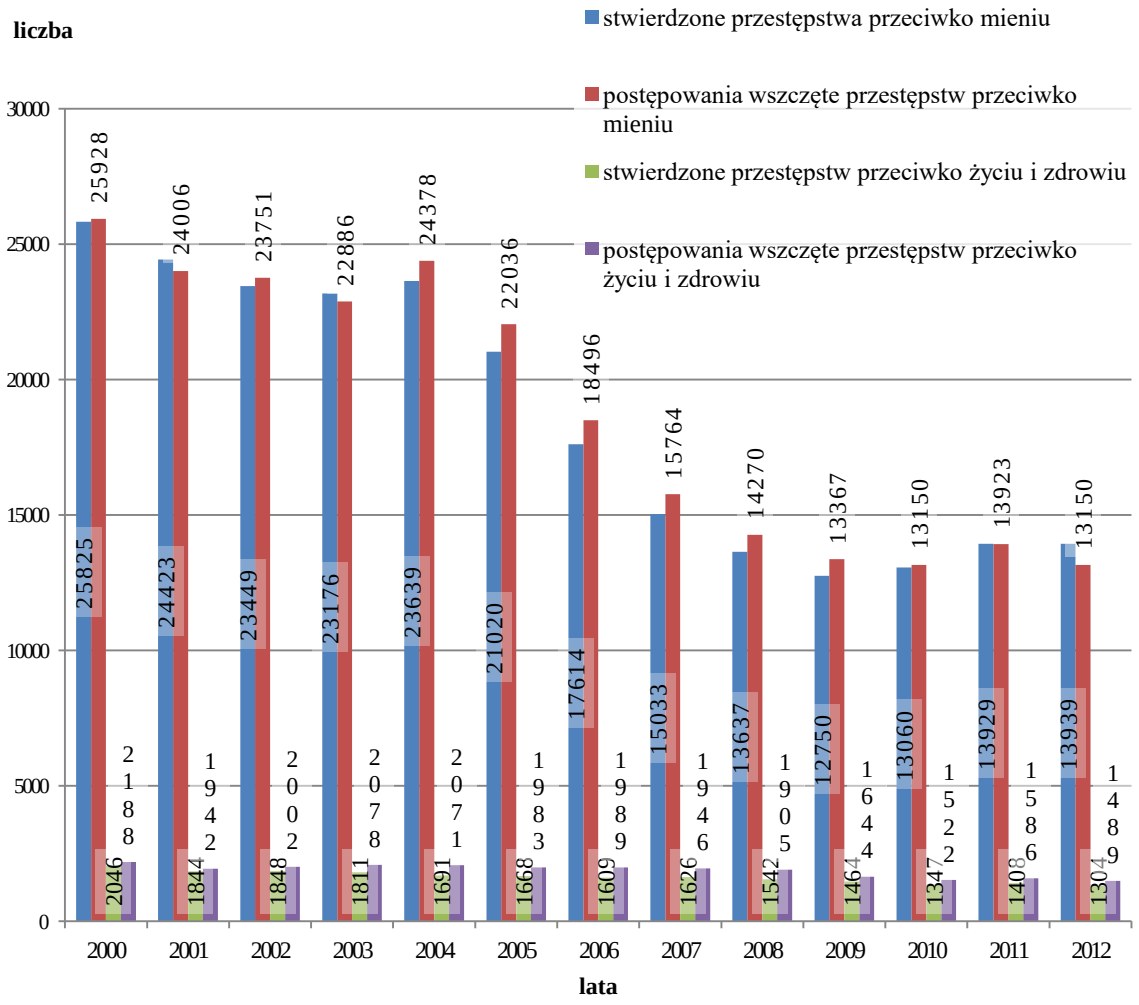

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Podsumowującym etapem przestępczości pospolitej jest wykrywalność[4] poszczególnych przestępstw przeciwko mieniu oraz życiu i zdrowiu w latach 2000–2012 w całym województwie lubelskim. Badania empiryczne dowiodły, że w miarę spadku przestępstw, ich wykrywalność ro-

[4] Wykrywalność oznacza pewien stosunek liczby wykrytych przestępstw w danym roku przez liczbę przestępstw stwierdzonych w danym roku oraz powiększonej o przestępstwa stwierdzone w podjętych postępowaniach, a umorzonych w latach poprzednich z powodu nie wykrycia sprawcy (Adamczyk, 2011).

śnie. W zebranym materiale widać, że najwyższa wykrywalność – 90% w roku 2012 – dotyczyła zabójstw, ponieważ ich przestępstwa stwierdzone były na najniższym poziomie (tabela 7).

Tabela 7 Wykrywalność przestępstw w województwie lubelskim w roku 2012

Województwo lubelskie	Wykrywalność	Przestępstwa stwierdzone
Kradzież art.278	39,8	7 683
Kradzież z włamaniem art. 279	40,2	5 472
Rozbój art. 280	73,5	518
Kradzież rozbójnicza art. 281	90,6	53
Wymuszenie rozbójnicze art. 282	183	183
Zabójstwo art. 148	90,0	29
Ciężki uszczerbek na zdrowiu art. 156	81,3	32
Udział w bójce lub pobiciu art. 158	84,7	606

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie

Zakończenie

Analiza materiału empirycznego pozwala na sformułowanie następujących uogólnień:

1. Przestępstwa przeciwko mieniu zmalały w roku 2012 o 46% względem roku 2000.
2. Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu zmalały w roku 2012 o 36% względem roku 2000.
3. W powiecie lubelskim w roku 2004 wystąpiła największa przestępczość przeciwko mieniu w świetle omawianych artykułów z kodeksu karnego, a w roku 2000 największa skala przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu.
4. Wykrywalność rośnie wraz ze spadkiem liczby przestępstw i odwrotnie.
5. Liczba postępowań wszczętych maleje wraz ze spadkiem liczby przestępstw stwierdzonych.
6. Mając na uwadze wszystkie omawiane grupy przestępstw należy stwierdzić, że w latach 2000–2012 największe rozmiary policja zarejestrowała w przypadku przestępstw kradzieży z włamaniem, kradzieży, następnie przestępstw rozbójniczych, udziału w bójce lub pobiciu, uszczerbku na zdrowiu oraz zabójstw.
7. Z przeprowadzonych analiz wynika, że rocznie liczba kradzieży ulegała zmniejszeniu o 2%, kradzieży z włamaniem o 9%, przestępstw rozbójniczych o 1%, udziałów w bójce lub pobiciu oraz zabójstw o 4%, ciężkich uszczerbków na zdrowiu: 3%.

Bibliografia

Czekaj K, Społeczna konstrukcja przestępstwa i przestępczości, (w:) Labirynty współczesnego społeczeństwa, Katowice 1998, s. 129.

Adamczyk M., „Nauka i gospodarka – Kształtowanie się przestępczości pospolitej w latach 2000–2009", 2011/2 nr 9, s. 64.

Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w roku 2011, str. 27.

http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63961/Kradziez_art_278.html.

http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63964/Rozboj_art_280.html.

http://prawoity.pl/wiadomosci/kradziez-rozbojnicza-art-281-kodeksu-karnego, dostęp 25.01.2011.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Kradzie%C5%BC_rozb%C3%B3jnicza

http://statystyka.policja.pl/portal/st/1118/63972/Wymuszenie_rozbojnicze_art_282.html

http://www.cywilne-karne.pl/udzial-w-bojce-lub-pobiciu/47.html, dostęp 07.04.2011.

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie, jak kształtowało się w województwie lubelskim w latach 2000–2012 zagrożenie przestępczością przeciwko mieniu oraz przeciwko życiu i zdrowiu. Omówione zostały podstawowe kategorie przestępczości pospolitej w oparciu o powszechnie stosowane statystycznie kategorie oceny tych zjawisk w odniesieniu do wszystkich powiatów. Należy pamiętać, że nie tylko policja jako jedyny filar jest odpowiedzialna za rozpoznawanie i zwalczanie wszelkich form przestępczości. Z uwagi na dane, jakie zostały udostępnione przez Komendę Wojewódzką Policji w Lublinie, autorka zanalizowała dynamikę przestępstw stwierdzonych wraz z postępowaniami wszczętymi i ich wykrywalnością.

Słowa kluczowe: przestępstwa stwierdzone, postępowanie wszczęte, kradzież, kradzież z włamaniem, rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze, zabójstwo, uszczerbek na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu, wykrywalność

Abstract

PHENOMENON OF CRIME IN THE LUBLIN PROVINCE BETWEEN 2000–2012

The purpose of this article is to show how developed as in the Lublin province 2000–2012 threat of crime against property and against life and health. Discusses the main categories of crime, based on the widely used statistical categories assessment of these phenomena for all counties. Keep in mind that not only the police as the only pillar is responsible for identifying and combating all forms of crime. In view of the data that has been provided by the Regional Police Headquarters in Lublin, the author analyzed the dynamics of crimes recorded along with procedures and their detectability.

Keywords: identified offenses, proceedings initiated, theft, burglary, robbery, robbery, extortion, murder, bodily injury, participation in violence or assault, detection rate

Karolina Wetoszka
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Psychologia

Cyberprzemoc – stara przemoc w nowym wydaniu?

W dzisiejszych czasach rozwój technologii przebiega w bardzo dynamiczny sposób. Korzystanie z Internetu stało się już niemal obowiązkiem każdego człowieka. Sprawdzanie poczty, wysyłanie e-maili, komunikowanie się ze znajomymi czy nawet praca i nauka przez Internet to codzienność wielu ludzi. Dla młodzieży i dzieci, które urodziły się w czasach, kiedy komputer i Internet były w każdym domu, takie czynności są zupełnie naturalne. Podobnie portale społecznościowe, które stały się tak ważnym miejscem w Internecie, gdzie codzienna aktywność jest wymagana, by czuć się ważnym i obecnym w gronie znajomych. Są to miejsca, gdzie można spotkać znajomych, poznać nowych ludzi, dowiedzieć się czegoś o innych i opowiedzieć o sobie, a to wszystko bez wychodzenia z domu, bez realnego kontaktu z drugim człowiekiem. Na tej podstawie Internet można nazwać „wirtualnym światem", ponieważ niemal wszystkie czynności z codziennego życia można przenieść do Sieci i tam je realizować. Internet daje mnóstwo możliwości, odkrywa nowe obszary, w których można się realizować. Ale jest też możliwość wykorzystywania tego wszystkiego do realizacji negatywnych czynności z życia codziennego, jak np. przemoc, w tym przypadku zwana *cyberprzemocą*.

Określenie „cyberprzemoc" zostało stworzone przez polską organizację „Dzieci niczyje", która od 2005 roku działa na rzecz dzieci doświadczających przemocy, prowadząc kampanię „Dziecko w Sieci". Pyżalski (2012) cyberprzemoc określa, jako zwykłą przemoc realizowaną za pomocą współczesnych technologii. Jest to aktywność obu stron w Internecie – sprawcy przemocy i ofiary. Młodzież umieszcza swoje zdjęcia w sieci, pisze blogi, udziela się na forach dyskusyjnych – każda ta aktywność naraża ich na akty agresji czy to ze strony znajomych, czy obcych użytkowników Internetu.

Możliwości Internetu są różne, co dzień przybywa nowe forum dyskusyjne, co jakiś czas pojawia się też nowy portal społecznościowy. Na podstawie różnych aktywności w Internecie powstał podział, który porządkuje kwestie agresji elektronicznej ze względu na sposób jej realizacji. Podział ten stworzyli Kowalski, Limber i Agatson (2008):

1. Prześladowanie – regularne wysyłanie wiadomości drogą elektroniczną.
2. Kradzież tożsamości – polega na udawaniu przez sprawcę w cyberprzestrzeni innej osoby.
3. Flaming – to agresywna wymiana zdań między dwójką użytkowników lub większą liczbą osób.
4. Upublicznianie tajemnic – jest to upublicznianie materiałów np. zapisy rozmów, listów, zdjęć.
5. Śledzenie – to śledzenie ofiary w sieci i wysyłanie do niej wielu niechcianych wiadomości.
6. Happy slapping – to prowokowanie kompromitujących sytuacji i rejestrowanie ich za pomocą zdjęć lub filmu.

7. Poniżanie – to rozsyłanie kompromitujących zdjęć, które zostały celowo przerobione, by ośmieszyć osobę na nim.
8. Wykluczanie – to celowe nieprzyjmowanie do grona znajomych danej osoby.

Dodatkowo Pyżalski (2010) uzupełnił ten podział o tzw. agresję techniczną, która polega na celowym ataku na sprzęt danej osoby, np. wysyłanie jej wirusa.

Autorom wciąż ciężko stworzyć jeden podział, który określałby każdy akt agresji dokonany w sieci, ponieważ Internet i jego możliwości wciąż ulegają dynamicznym zmianom.

Czy cyberprzemoc może być bardziej niebezpieczna od zwykłej przemocy realizowanej w realnym życiu?

Internet daje różne możliwości, które nie są osiągalne w życiu realnym. Cyberprzemoc jest groźna z tego względu, że jest ciężka do wykrycia – w przeciwieństwie do tradycyjnej przemocy, gdy na ciele dziecka można zauważyć sińce, stłuczenia. Rodzice i nauczyciele są tu bezradni, ponieważ nie ma bezpośrednich sygnałów świadczących o tym, że dziecko jest krzywdzone (Sobierajska, 2009).

Walrave i Heirman (2009) w artykule dotyczącym skutków cyberprzemocy analizują pięć grup czynników sprzyjających temu zjawisku. Są to czynniki, które różnią cyberprzemoc od zwykłej przemocy i przedstawiają się następująco:

1. Możliwość zachowania anonimowości – przekonanie o anonimowości skłania sprawców przemocy do podejmowania właśnie takiej formy agresji. Anonimowość sprzyja większej bezkarności i zwiększa prawdopodobieństwo takiego zachowania w przyszłości. Ofiara takiej przemocy odczuwa silny lęk, ponieważ nie wie, kim jest sprawca i czy może go spotkać na co dzień. W przypadku tradycyjnej formy przemocy, zachowanie anonimowości nie jest możliwe, ofiara wie, kto jest sprawcą, a dzięki temu takie zachowanie może być szybko przerwane,
2. Możliwość ingerowania w życie rówieśników przez cały czas – Internet daje możliwość dokonywania agresywnych zachowań przez całą dobę, nawet pod nieobecność ofiary w Sieci. Wyłączenie komputera nie pomoże przerwać agresywnych zachowań. Kiedy dziecko w szkole doświadcza przemocy, powrót do domu przerywa to zachowanie. Z cyberprzemocą niestety nie jest tak łatwo. Sprawca może wysyłać agresywne wiadomości, komentować zdjęcia itd. przez całą dobę i pod nieobecność ofiary.
3. Możliwość pozostawania niezauważonym przez nauczycieli, rodziców, wychowawców – brak fizycznych oznak przemocy sprzyja temu, że takie akty agresji mogą się powtarzać i trwać bardzo długo.
4. Nieograniczona publiczność – kompromitujące informacje, zdjęcia dziecka, które ktoś może umieszczać w Internecie, mogą dotrzeć do niezliczonej ilości osób. Takie materiały mogą być łatwo kopiowane i wysyłane do wielu osób w krótkim czasie, jest to zupełnie poza kontrolą dziecka.
5. Sprawca nie ma bezpośredniego odbioru sygnałów niewerbalnych wysyłanych przez ofiarę – tzw. efekt kabiny pilota. Sprawca nie ma informacji zwrotnych na temat reakcji emocjonalnych ofiary. Nie widzi, jaką krzywdę wyrządza swoim zachowaniem, co sprzyja ponownym atakom na daną osobę.

Cyberprzemoc ma swoje charakterystyczne cechy różniące ją od zwykłej przemocy. Chociaż na początku mogłoby się wydawać, że Internetowa forma przemocy nie jest groźna, to przyglądając się dokładniej temu zagadnieniu można dostrzec, że jest to równie duży problem i zagrożenie, co w przypadku tradycyjnej formy przemocy. Niestety wciąż brakuje badań podłużnych na temat długofalowych skutków cyberprzemocy, a badania na temat emocjonalnych skutków u ofiar nadal są spekulatywne.

Bibliografia

Kowalski R. M., Limber S. P., Agatson P. W. (2008). *Cyberbullying. Bullying in the digital age*, Blackwell Publishing, LTD.

Pyżalski J., (2010). Agresja elektroniczna i cyberbullying – stary dom z nową fasadą? Nowe technologie komunikacyjne w życiu młodzieży, [w:] Pyżalski J., Roland E. (red.), Bullying a specjalne potrzeby edukacyjne, Łódź: Wyższa Szkoła Pedagogiczna/Centrum Badań Behawioralnych Uniwersytetu Stavanger

Pyżalski J. (2012). Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls

Sobierajska W. (2009). *Cyberprzemoc w doświadczeniach Helpline.org.pl –* (Cyberprzemoc).Dziecko Krzywdzone, nr 1, s. 141–149

Walrave M., Heirman W. (2009). *Skutki cyberbullyingu - oskarżenie czy obrona technologii? –* (*Cyberprzemoc). Dziecko Krzywdzone*, nr 1, s. 27–46

Viltoriia Kravtsova

Кравцова Виктория Викторовна

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Факультет психологии

Арт-терапия: Творчество. Самопознание. Исцеление

Арт-терапия сегодня стала довольно популярным направлением в практической психотерапии. О ней в настоящее время имеется немало информации самого разнообразного толка: от профессиональной, до популярной. Кроме того, направлений и подходов в самой арт-терапии существует великое множество. Это касается, как разнообразия практических методов работы, так и видения арт-терапии в целом – того, что она собой представляет, какие задачи призвана решать, как, кем и каким образом может быть использована.

Сегодня понятие арт-терапии стало настолько широким, что это словосочетание применяют для названия практически чего угодно, что так или иначе связано с каким-либо творчеством, подводя под это «психологическую» подоплеку. На мой взгляд, такое широкое понимание не во всех случаях верно, поскольку арт-терапия все-таки зарождалась как метод психотерапевтический, и изначально применялась (и применяется до сих пор) в клинической практике.

И даже сейчас, когда арт-терапия в своих горизонтах значительно расширилась, она, тем не менее, остается именно психотерапевтическим направлением. Я имею в виду, прежде всего, задачи, которые призвана решать арт-терапия. Задачи эти связаны с разрешением различного рода внутренних, душевных затруднений, которые могут быть у любого человека, в том числе и у психически и физически здорового. Этот момент я хотел бы особенно подчеркнуть.

Зачастую люди непосвященные, когда слышат об арт-терапии, думают, что это либо что-то такое для детей, либо – для больных. Способствует такому пониманию отчасти то, что к творчеству у многих взрослых людей отношение зачастую несерьезное. Эти «взрослые» считают себя очень важными людьми, занятыми серьезными делами, зарабатыванием денег и т.п., а творчество – это что-то вроде игр для детей, к которым (к детям) у них отношение весьма снисходительное и высокомерное: «мы – взрослые, а вы – всего лишь дети». Разумеется, подобное отношение говорит лишь о том, что эти взрослые давно отказались от творчества в своей жизни, давно забыли своего «внутреннего ребенка», и жизнь их, скорее всего, довольно скучная и унылая, полная не нужных им самим забот. Отчасти подобному отношению к арт-терапии способствует само название «арт-терапия», в котором слово «терапия» может вызывать ассоциации с

лечебным процессом, психиатрами и психическим нездоровьем. Однако арт-терапия давно уже используется не только в клинической практике, а и в психологической работе со здоровыми и социально успешными людьми.

Итак, в этой статье я предложу один из возможных взглядов на арт-терапию. Я расскажу о том, чем арт-терапия является с моей точки зрения, в моем подходе, для чего она может быть использована, в том числе и как самостоятельная практика.

На мой взгляд, арт-терапия является средством самопознания и исцеления через свободное творческое самовыражение. Самые общие цели, которые призвана решать арт-терапия – это лучшее понимание человеком самого себя, повышение внутренней согласованности, целостности, открытие в себе инициативного, ответственного деятеля. Путь, через который это возможно достичь – это свободное творчество. Именно «свободное творческое самовыражение» принципиально важно. Арт-терапия – это не просто занятие каким-то видом искусства! Терапевтическая (целительная) функция арт-терапии рождается только тогда, когда есть возможность для свободного самовыражения человека в творческой деятельности.

Что именно происходит в человеке благодаря свободному творчеству? Человек обнаруживает в себе источник творческой деятельности, он открывает место внутренней силы, которое связано ни с чем иным, как с местом своих истинных желаний, стремлений, хотений – это место жизненной силы человека. Проще говоря, человек знакомится со своими настоящими чувствами, научается их признавать и проживать, он узнает свои настоящие желания и научается находить путь их осуществления, он научается говорить им «да!», вместо разнообразных рациональных «нет». Ведь необходимо понимать важную вещь: **ответственная позиция берёт свое начало в осознавании и принятии своих желаний!** А это значит, что ее не может быть вне осознавания своих чувств, ибо любое чувство есть проявление некоего желания. Ответственности нет, и не может быть, если человек игнорирует свои настоящие желания, если он их не осуществляет! Человек, который не умеет осуществлять свои желания – человек безответственный, ибо у него просто нет источника ответственности – он с ним не знаком, он его всеми силами игнорирует. Таким образом, пробудить в человеке инициативу, интерес к самому себе и своей жизни – в этом состоит основная задача арт-терапии.

Заниматься арт-терапией, на мой взгляд, может практически каждый человек, имеющий обычные физические и психические возможности. Впрочем, мы знаем примеры, когда люди с весьма ограниченными физическими или психическими возможностями занимаются творчеством: рисуют, поют, играют в театре и т.п. Так же, независимо от своего возраста и социального положения, любой человек может заниматься арт-терапией, ведь она не требует каких-либо особенных художественных способностей и навыков. Особо подчеркну: арт-терапия может быть интересна и полезна и детям, и взрослым!

Важная особенность арт-терапии состоит в том, что эти занятия не связаны с обучением изобразительной или иной художественной технике. Ведь для творчества умение не нужно. Арт-терапевтическая работа не предполагает какого бы то ни было умения или «профессионального навыка». Более того, умение может даже помешать, ибо человек в этом случае «творит» уже по неким «правильным» схемам, а арт-терапия предполагает свободное творчество – так, как оно рождается само собой. Арт-терапия не является искусством и даже в какой-то степени противоположна ему, хотя и называется «терапией искусством». Она противоположна искусству в том смысле, что для арт-терапии не важен эстетический момент, не важно, как это будет выглядеть и будет ли кому-то нравиться. Важно другое. Важна внутренняя правда, искренность в том, что создано и что создается – то есть соответствие внутренним переживаниям. Но именно это и бывает очень сложным, и приходится учиться быть искренним в выражении себя. И чем лучше и полнее это получается, тем эффективнее и целительнее процесс. Конечно, арт-терапия – это в какой-то мере и художественное творчество, но его художественные достоинства – не самое важное. Творчество в арт-терапии ценно, прежде всего, тем, что в нем человек обретает непосредственный опыт самоосуществления, опыт своего бытия! Ибо в самой сути своей **творчество есть деятельность по обнаружению самого себя в мире через созидание**. Другими словами, арт-терапия опирается не столько на художественные ценности, сколько – на психологические и даже онтологические.

По моему мнению, свободное самовыражение помогает мобилизовать творческие силы, внутренние естественные механизмы саморегуляции и исцеления. В практике арт-терапии человек посредством своей творческой деятельности достигает и снятия напряжения, и интеграции личности, и выхода на новые уровни понимания себя, своего бытия и своего места в мире. Терапия осуществляется за счет того, что налаживаются естественные внутренние взаимосвязи между сферой чувственного опыта и рационально-нормативной сферой личности. Занятия арт-терапией, в общем-то, направлены на одну главную цель – привести во взаимодействие различные внутренние силы, которые по разным причинам оказались сдержанными или разобщенными, и инициировать их слияние. Исцеление происходит за счет растущей внутренней целостности. В конечном итоге, практика арт-терапии научает принятию самого себя, развивает чувствительность и подлинный интерес к самому себе.

Арт-терапия – один из самых «экологичных» методов психотерапии, поскольку она основана не столько на «терапевтических интервенциях», сколько на практике слышания себя, внимания к себе, возможности идти за своими чувствами, желаниями, побуждениями. А это именно тот фактор, который помогает человеку обнаружить свои внутренние резервы и научиться их использовать.

Я полагаю, что **арт-терапию можно считать способом путешествия по своему внутреннему миру, миру своей субъективной реальности – миру своей души**. Продукт творчества (например, рисунок или какое-либо изделие) здесь не является самоцелью. В арт-терапии, в том подходе, который осуществляю я, занимаются не

рисунками (не скульптурой, не стихами, не танцами и т.п.) – они представляют собой лишь повод для нашего углубленного внимания к самим себе, лишь способ нашего путешествия к самим себе. Поэтому в арт-терапии, на мой взгляд, следует видеть не просто один из множества психотерапевтических подходов, а именно средство самопознания, средство, с помощью которого мы способны изменить отношение к самим себе и к происходящему с нами, научиться более внимательному, бережному и заботливому отношению к себе, переосмыслить свой жизненный опыт.

Как метод психологической помощи, арт-терапия может быть эффективна в решении самых разнообразных проблем: от проблем в общении, семейных, творческих, до профессиональных и даже организационных. Но прежде всего, арт-терапия является эффективной формой решения таких задач, которые связаны с эмоциональной сферой, активизацией внутренних ресурсов личности, развитием интуиции и раскрытием творческого потенциала, преодолением внутренней разобщенности (одной из основных причин патологического одиночества), увеличением целостности и гармоничности внутреннего мира, а также в работе с психосоматическими проблемами.

Уникальность же арт-терапевтических методов состоит в том, что они позволяют работать с неосознаваемым материалом, когда много неясного и неопределенного, когда имеется масса «нежелательных» чувств, осознавать которые чаще всего бывает очень трудно и больно. Более того, арт-терапия может помочь открыть свой уникальный способ решения личных психологических затруднений и улучшениякачества своей жизни.

Patrycja Wilk
Studentka V roku Psychologii
Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie
Specjalność: Psychologia sądowa i penitencjarna

Styl przywiązania i nadzieja na sukces u osób rozwiedzionych

Wprowadzenie

Rodzina zajmuje bardzo istotne miejsce w biografii każdego człowieka i jest ważnym elementem struktury społecznej. Podobnie jest z małżeństwem, które jest związkiem dwojga ludzi i daje początek rodzinie, czyli grupie osób o niepowtarzalnych osobowościach i charakterach. Niestety małżeństwo jako fundament rodziny przechodzi aktualnie poważny kryzys, co wyraża się między innymi tym, iż w naszym kraju coraz częściej dochodzi do rozwodów. Statystyki są przerażające i wskazują na tendencje rosnące, czyli przewidujące coraz większą liczbę rozwodów w małżeństwach o różnym stażu. Małżeństwa rozpadają się w zatrważającym tempie, a w opinii ekspertów w kwestii liczby rozwodów w Polsce należy niestety spodziewać się bardziej tendencji rosnącej niż malejącej.

Źródeł napięć i stresów w związkach małżeńskich może być mnóstwo. Problemy mogą dotyczyć różnych sfer funkcjonowania człowieka: zarówno indywidualnych, rodzinnych, jak i społecznych oraz małżeńskich, a relacje małżeńskie mogą determinować każdą inną sferę życia obojga ludzi.

Jakość związków małżeńskich zależy od wielu czynników. W badaniach jako najistotniejsze przedstawiane są: komunikacja między partnerami będącymi w związku małżeńskim, na którą według Mieczysława Plopy (2008) składają się takie elementy jak: udzielanie wsparcia małżonkowi, stopień zaangażowania w proces komunikowania się, a także inne działania agresywne skierowane przeciwko współmałżonkowi i które mają wpływ na funkcjonowanie pary małżeńskiej (Kaźmierczak, Plopa, 2008, s. 109–125).

Bardzo duże znaczenie w bliskich relacjach ma teoria przywiązania. Twórca tej teorii, John Bowlby (2007) twierdził, że przywiązanie można rozumieć jako potrzebę więzi z drugim człowiekiem. Więź ta ma biologiczne podstawy i kształtuje się już we wczesnym dzieciństwie. Badania dowiodły, że potrzeba więzi jest potrzebą egzystencjalną człowieka i towarzyszy mu w całej biografii, niezależnie od jego przeszłych doświadczeń. Warunkiem jest fakt, że katem nie może być osoba najbliższa. Człowiek może łatwiej przyjąć traumę i cierpienie dokonane przez osobę obcą, niż jeżeli czyni to osoba bliska, a przede wszystkim osoba w więzi biologicznej. Rozwód dotyczy osoby niespokrewnionej, a więc po zamknięciu jednego związku może pojawić się czas na zakochanie i nawiązanie bliskiej więzi.

Bowlby (2007) stworzył swoją teorię w oparciu o własne doświadczenia kliniczne. Zwrócił uwagę na fakt, iż dzieci, które przebywają w szpitalach i nie mają kontaktu z rodzicami, przeja-

wiają zachowania mające charakter lękowy, wrogi i unikający. Twierdził, że takie zachowania pojawiają się, gdy dziecko nie ma zaspokojonej potrzeby bliskości z drugą osobą.

Nadzieja od dłuższego czasu traktowana jest jako bardzo ważny bodziec pozytywnego funkcjonowania człowieka w różnych obszarach życia. Pionierem badań psychologicznych nad nadzieją jest C. R. Snyder (2002), który uważał, że nadzieja jest stanem motywacyjnym, oczywiście pozytywnym, który opiera się na interaktywnym działaniu skierowanym bezpośrednio na cele, oraz na strategiach, które prowadzą do tych celów. Nadzieja to naturalny stan egzystencji człowieka (Jankowska, 2010, s. 48). Jest dyspozycją psychiczną, która pozwala nadać sens życiu oraz działaniu. Stanowi czynnik aktywizujący czynności człowieka, ponieważ dzięki nadziei człowiek może skutecznie podejmować różne cele, ale również czuć się w życiu bezpiecznie oraz liczyć na spełnienie swych dążeń, realizować plany, a także posiadać przeświadczenie, że wszelki trud życia, zarówno jego sukcesy jak i porażki, a nawet śmierć, ma głęboki sens i znaczenie (Jankowska, 2010, s. 48). Nadzieja obejmuje zatem wiele obszarów dotyczących funkcjonowania i sfery przeżyć psychicznych człowieka (Jankowska, 2010, s. 48).

Synder (2002) uważał, że rozwój nadziei łączy się z procesami rozwoju emocjonalnego, poznawczego i społecznego jednostki. Zaczynając od dzieciństwa, kiedy dziecko nabywa „kompetencji nadziei", to znaczy, że zaczyna uczyć się planować swoje działania, jak również osiągać zamierzone cele i doświadczać satysfakcji z ich osiągania. W każdym kolejnym okresie rozwojowym jednostka umie odróżniać bodźce napływające z jej otoczenia, dołącza je do obecnej struktury wiedzy, a potem wykorzystuje w konkretnej sytuacji. Osiągnięcie własnych celów, realizacja ich odbierana jest jako sukces, który uszczęśliwia i powoduje pozytywne emocje (Snyder, 2002).

Problematyka badań

Przedmiotem badań była charakterystyka stylów przywiązania oraz nadziei na sukces u osób rozwiedzionych.

Problem badawczy koncentrował się na analizie związków oraz różnic międzygrupowych w zakresie stylów przywiązania i nadziei na sukces w grupie osób rozwiedzionych oraz nierozwiedzionych.

Podstawy teoretyczne

W założeniach teoretycznych tak sformułowanego problemu przyjęto dwa nurty korelacji szczęścia małżeńskiego:

- *nurt emocjonalny*, zakładający, że to sfera emocjonalna jest naczelnym konstruktem jakości małżeństwa
- *nurt mentalny*, zgodnie z którym pewne schematy poznawcze, postawy, ukształtowane w toku wychowania sposoby myślenia determinują życie człowieka, w tym jakość małżeństwa

Założenia teoretyczne badań zaczerpnięto z następujących koncepcji psychologicznych:

- teoria więzi interpersonalnych (a więc związki między ludźmi), która koncentruje się na wzajemnych stosunkach pomiędzy ludźmi i zakłada, że istnieje między nimi więź men-

talna, emocjonalna i fizyczna oraz działaniowa dotyczącą tego, że ludzie wiedzą „coś" o sobie, mają do siebie jakiś stosunek emocjonalny i wspólnie coś robią, a w związkach małżeńskich np. wychowują wspólnie dzieci;

- teoria przywiązania Johna Bowlby'ego, który opisał system zachowań przywiązaniowych, dzięki którym dziecko nawiązuje i wzmacnia ten specyficzny i intymny związek między nim a środowiskiem, w którym żyje i od którego jest zależne;
- systemowa koncepcja rodziny, która określa system rodzinny jako organizm mający swój własny świat, indywidualną oraz niepowtarzalną organizację życia oraz układ stosunków wzajemnych pomiędzy członkami rodziny. Psychologia ujmuje rodzinę jako wspólnotę połączoną więzami emocjonalnymi, będąca w stanie zaspokajać swoje potrzeby. Systemy wymagają spełniania różnych ról, przede wszystkim małżeńskich oraz rodzicielskich.

Problem badawczy – hipotezy – zmienne

Podstawowy problem badawczy dotyczy stylów przywiązania i nadziei na sukces u osób rozwiedzionych. Celem prezentowanych analiz było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jaki jest związek pomiędzy stylami przywiązania a nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych?
- Czy istnieją różnicę pomiędzy stylami przywiązania u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych?
- Czy istnieją różnice pomiędzy nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych?
- Czy istnieje związek pomiędzy stylami przywiązania a nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych?

Główne zmienne niezależne, które brano pod uwagę to styl przywiązania: bezpieczny, lękowo-ambiwalentny oraz unikowy, a także stan cywilny, czyli fakt bycia osobą rozwiedzioną lub nierozwiedzioną i zmienne niezależne, pośrednie, kontrolowane, takie jak: płeć, wiek, wykształcenie. Natomiast jako zmienną zależną przyjęto nadzieję na sukces.

Badani – zastosowane narzędzia

Grupę badaną stanowiło 61 osób dorosłych, wśród których wyodrębniono dwie grupy: 31 osób rozwiedzionych, w tym 16 kobiet i 15 mężczyzn, oraz 30 osób nierozwiedzionych: 15 kobiet i 15 mężczyzn. Udział w badaniach był dobrowolny. Osób badanych poszukiwano metodą sieci znajomości, także wśród studentów WSEI.

Badanie przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Narzędziami były dwa testy psychologiczne:

- *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych* Mieczysława Plopy przeznaczony do badania stylów przywiązaniowych w relacjach partnerskich (romantycznych). Narzędzie pozwala

na diagnozowanie różnych stylów przywiązaniowych: bezpiecznego, lękowo-ambiwalentnego oraz stylu unikowego.

– *Kwestionariusz Nadziei na Sukces* Marioli Łaguny, Jerzego Trzebińskiego oraz Mariusza Zięby, mierzący nadzieję na sukces, która odnosi się do siły oczekiwania pozytywnych efektów własnych działań. Na nadzieję na sukces składają się dwa komponenty: przekonanie o posiadaniu silnej woli, czyli świadomość własnej skuteczności ujawniana w inicjowaniu dążenia do celu i trwaniu w nim, oraz przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań, czyli świadomość własnej wiedzy i kompetencji intelektualnych, ujawniana w sytuacjach wymagających wymyślenia lub poznania nowych sposobów prowadzących do osiągnięcia celu.

Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu i analizy wyników wcześniejszych badań nad stylami przywiązania i nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych, sformułowano następujące hipotezy badawcze:

– Istnieje związek pomiędzy stylami przywiązania a nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych.
– Istnieje różnica pomiędzy stylami przywiązania u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych.
– Istnieje różnica pomiędzy nadzieją na sukces między osobami rozwiedzionymi i nierozwiedzionymi.
– Istnieje związek pomiędzy stylami przywiązania u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych.

Wyniki badań

Charakterystyka stylów przywiązania w grupie osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych

Tabela 1 Statystyki dla grup - analiza różnic międzygrupowych w stylach przywiązaniowych osób rozwiedzionych i pozostających w stałych związkach

Statystyki dla grup					
Zmienna niezależna	**Grupa badawcza**	**N**	**Średnia**	**Odchylenie standardowe**	**Błąd standardowy średniej**
Styl bezpieczny *wynik surowy*	Osoby rozwiedzione	31	40,838	9,441	1,695
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	45,433	7,449	1,360
Styl bezpieczny *sten*	Osoby rozwiedzione	31	7,580	2,262	0,406
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	8,666	1,446	0,264
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	Osoby rozwiedzione	31	31,161	10,003	1,796
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	26,933	7,547	1,377
Styl lękowo-ambiwalentny *sten*	Osoby rozwiedzione	31	6,193	2,135	0,383
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	5,400	1,830	0,334
Styl unikowy *wynik surowy*	Osoby rozwiedzione	31	21,741	9,963	1,789
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	18,566	10,394	1,897
Styl unikowy *sten*	Osoby rozwiedzione	31	3,322	2,650	0,476
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	2,666	2,669	0,487

Źródło: opracowanie własne

Styl bezpieczny dominuje wśród osób nierozwiedzionych. Zarówno styl lękowo-ambiwalentny jak i styl unikowy przeważa zdecydowanie u osób rozwiedzionych.

Tabela 2 Test t-studenta dla prób niezależnych - analiza różnic międzygrupowych w stylach przywiązaniowych osób rozwiedzionych i pozostających w stałych związkach

Zmienna niezależna		**t**	**Istotność**
Styl bezpieczny *wynik surowy*	założono równość wariancji	-2,105	0,100
Styl bezpieczny *sten*	założono równość wariancji	-2,225	0,006
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	założono równość wariancji	1,859	0,151
Styl lękowo-ambiwalentny *sten*	założono równość wariancji	1,556	0,309
Styl unikowy *wynik surowy*	założono równość wariancji	1,218	0,777
Styl unikowy *sten*	założono równość wariancji	0,963	0,598

Źródło: opracowanie własne

Osoby pozostające w stałych związkach częściej niż osoby rozwiedzione ujawniają bezpieczny styl przywiązania. Różnice są istotne statystycznie.

Nie występują natomiast istotne statystycznie różnice pomiędzy osobami rozwiedzionymi a pozostającymi w stałych związkach w zakresie stylu lękowo-ambiwalentnego, a także w zakresie stylu unikowego.

Charakterystyka nadziei na sukces u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych

Tabela 3 Statystyki dla grup - analiza różnic międzygrupowych w zakresie nadziei na sukces u osób rozwiedzionych oraz pozostających w związkach

Statystyki dla grup					
	Grupa badawcza	**N**	**Średnia**	**Odchylenie standardowe**	**Błąd standardowy średniej**
Nadzieja na sukces *wynik ogólny*	Osoby rozwiedzione	31	45,871	9,989	1,794
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	48,100	7,675	1,401
Nadzieja na sukces *sten*	Osoby rozwiedzione	31	5,387	2,304	,413
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	5,800	1,919	,350
Umiejętności znajdowania rozwiązań	Osoby rozwiedzione	31	23,903	5,133	,922
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	25,566	3,784	,690
Siła woli	Osoby rozwiedzione	31	21,967	5,375	,965
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	22,866	3,866	,705
Umiejętność znajdowania rozwiązań *sten*	Osoby rozwiedzione	31	5,193	2,372	,426
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	5,866	1,870	,341
Siła woli *sten*	Osoby rozwiedzione	31	5,516	2,234	,401
	Osoby pozostające w stałych związkach	30	5,833	1,782	,325

Źródło: opracowanie własne

Występują różnice w zakresie nadziei na sukces w grupie osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych. Osoby pozostające w stałych związkach uzyskały znacząco wyższe wyniki w zakresie nadziei na sukces niż osoby rozwiedzione. Podobnie w zakresie umiejętności znajdowania rozwiązań oraz siły woli. Może to oznaczać, że osoby pozostające w stałych związkach mają większą

tendencję do pokonywania życiowych przeszkód, wytrwałość w realizacji własnych dążeń oraz lepsze przystosowanie do życia.

Tabela 4 Test t-Studenta dla prób niezależnych – porównanie nasilenia nadziei na sukces w grupie osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych

Zmienna zależna		**t**	**Istotność**
Nadzieja na sukces *wynik ogólny*	Założono równość wariancji	-,975	,331
Nadzieja na sukces *sten*	Założono równość wariancji	-,759	,360
Umiejętności znajdowania rozwiązań	Założono równość wariancji	-1,437	,487
Siła woli	Założono równość wariancji	-,748	,199
Umiejętność znajdowania rozwiązań *sten*	Założono równość wariancji	-1,228	,595
Siła woli *sten*	Założono równość wariancji	-,612	,199

Źródło: opracowanie własne

Nie występują istotne statystycznie różnice pomiędzy osobami rozwiedzionymi a nierozwiedzionymi w zakresie nadziei na sukces, a także umiejętności znajdowania rozwiązań oraz siły woli.

W tabeli 5 została przedstawiona analiza dotycząca związków między stylami przywiązania, które ujawniane są w relacjach partnerskich u osób rozwiedzionych.

Tabela 5 Analiza związków pomiędzy stylami przywiązania w grupie osób rozwiedzionych (N = 31)

Korelacje				
Zmienne		**Styl bezpieczny *wynik surowy***	**Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy***	**Styl unikowy *wynik surowy***
Styl bezpieczny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	1	-,398*	-,841**
	Istotność (dwustronna)		,027	,000
	N	31	31	31
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,398*	1	,543**
	Istotność (dwustronna)	,027		,002
	N	31	31	31
Styl unikowy *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,841**	,543**	1
	Istotność (dwustronna)	,000	,002	
	N	31	31	31

*. Korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (dwustronnie).

**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

Analizy statystyczne wykazały, że istnieje umiarkowany, ujemny, istotny statystycznie związek pomiędzy stylem bezpiecznym a stylem lękowo-ambiwalentnym (r-Pearsona -.398, pi .027). Korelacja tych zmiennych świadczy o tym, że w opinii osób rozwiedzionych wraz ze wzrostem wartości jednego stylu, maleje wartość drugiego stylu. Styl bezpieczny wpływa na satysfakcję w związku, występuje wzajemne okazywanie uczuć oraz przywiązania. Styl lękowo-ambiwalentny nie daje poczucia realizacji i wynika z obniżonego poziomu stylu bezpiecznego.

Dowiedziono także, że istnieje dodatni, umiarkowany, istotny statystycznie związek pomiędzy stylem lękowo-ambiwalentnym a stylem unikowym (r-Pearsona .543, pi .002). Ponieważ jest to korelacja dodatnia, wraz ze wzrostem wartości jednego stylu, rośnie wartość drugiego stylu. Osoba odczuwa niepokój przed utratą partnera, jest podejrzliwa, martwi się, że może nie być wystarczająco atrakcyjna, a w efekcie końcowym może zupełnie utracić tendencję do nawiązywania wszelkich bliskich relacji z partnerem, co może prowadzić do rozwodu.

Badania wykazały również, że istnieje bardzo wysoki ujemny istotny statystycznie związek między stylem bezpiecznym, a stylem unikowym (r-Pearsona -,841, pi .000). W tym przypadku wraz ze wzrostem nasilenia jednej zmiennej, spada wartość drugiej zmiennej. Styl bezpieczny to zupełne przeciwieństwo stylu unikowego. Osoby cechujące się stylem unikowym często doświadczają uczucia zazdrości i często niepokoją się o trwałość związku z partnerem.

Podsumowując, badania wykazały, że im bardziej osoby badane odczuwają bezpieczny styl w relacjach interpersonalnych, tym rzadziej doświadczają lęku i bardziej konstruktywnie funkcjonują w związku partnerskim.

Kolejne analizy dotyczą związków pomiędzy jakością stylu przywiązania, ujawnianą w relacjach interpersonalnych, a poczuciem nadziei na sukces u osób rozwiedzionych. Zaprezentowano je w tabeli 6.

Tabela 6 Analiza związków pomiędzy stylami przywiązania a nadzieją na sukces w grupie osób rozwiedzionych (N = 31)

Korelacje				
Zmienne		**Nadzieja na sukces** ***wynik ogólny***	**Umiejętności znajdowania rozwiązań**	**Siła woli**
Styl bezpieczny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	,497**	,491**	,454*
	Istotność (dwustronna)	,004	,005	,010
	N	31	31	31
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,076	,046	-,185
	Istotność (dwustronna)	,684	,807	,318
	N	31	31	31
Styl unikowy *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,528**	-,488**	-,514**
	Istotność (dwustronna)	,002	,005	,003
	N	31	31	31

*. Korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (dwustronnie).

**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

Badania wykazały, że w grupie osób rozwiedzionych istnieje dodatni, umiarkowany i istotny statystycznie związek pomiędzy stylem bezpiecznym a nadzieją na sukces (r-Pearsona .497, pi .004), umiejętnością znajdowania rozwiązań (r-Pearsona .491, pi .005) oraz siłą woli (r-Pearsona .454, pi .010). Ponieważ jest to korelacja dodatnia to wraz ze wzrostem nasilenia wartości jednej zmiennej, rośnie wartość drugiej zmiennej, co dowodzi, że osoby charakteryzujące się bezpiecznym stylem przywiązania posiadają większą umiejętność znajdowania wyjścia z różnych sytuacji, mają silną wolę oraz nadzieję na osiągnięcie sukcesu w życiu, pomimo rozwodu. Tym samym bezpieczny styl przywiązania w relacjach społecznych ułatwia nie tylko osiąganie sukcesów, ale radzenie sobie z tak problematycznymi zdarzeniami, jak rozwód.

Inna ciekawa zależność to ujemny związek pomiędzy stylem unikowym a nadzieją na sukces (r-Pearsona -.528, pi .002), umiejętnością znajdowania rozwiązań (r-Pearsona -.488, pi .005) oraz siłą woli (r-Pearsona -.514, pi .003). Powyższa zależność dowodzi, że wraz ze wzrostem jednej zmiennej, spada wartość drugiej zmiennej. W tym przypadku można stwierdzić, że osoby charakteryzujące się wysokim stylem unikowym, mają tendencję do przeżywania problemów związanych z podejmowaniem właściwych decyzji i często mogą ulegać presji ze strony partnera, nie mając własnego zdania. W efekcie odczuwają niższą satysfakcję ze związków partnerskich.

Podsumowując, badania dowiodły, że style przywiązania u osób rozwiedzionych zależą od poczucia nadziei na sukces, a także od posiadania umiejętności znajdowania rozwiązań oraz silnej woli.

Analiza przedstawiona w tabeli 7 dotyczy związków między jakością stylów przywiązania u osób nierozwiedzionych.

Tabela 7 Analiza związków pomiędzy stylami przywiązania w grupie osób nierozwiedzionych (N = 30)

Korelacje				
Zmienne		**Styl bezpieczny** ***wynik surowy***	**Styl lękowo-ambiwalentny** ***wynik surowy***	**Styl unikowy** ***wynik surowy***
Styl bezpieczny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	1	-,177	-,759**
	Istotność (dwustronna)		,349	,000
	N	30	30	30
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,177	1	,451*
	Istotność (dwustronna)	,349		,012
	N	30	30	30
Styl unikowy *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,759**	,451*	1
	Istotność (dwustronna)	,000	,012	
	N	30	30	30

**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).
*. Korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (dwustronnie).

Analizy statystyczne wykazały, że istnieje wysoki, ujemny, istotny statystycznie związek pomiędzy stylem bezpiecznym a stylem unikowym (r-Pearsona -.759, pi .000). Taka korelacja świadczy o tym, że w opinii osób nierozwiedzionych, jeśli rośnie poziom wartości jednej zmiennej, spada poziom wartości drugiej zmiennej. Styl bezpieczny charakteryzujący się zadowoleniem ze związku z partnerem, jest zaprzeczeniem stylu unikowego, w którym osoba charakteryzuje się brakiem tendencji do nawiązywania bliskich, otwartych relacji z partnerem. Osoby pozostające w związku charakteryzują się wysokim poziomem bezpiecznego stylu przywiązania.

Inna ciekawa zależność to umiarkowany, dodatni, istotny statystycznie związek pomiędzy stylem lękowo-ambiwalentnym a stylem unikowym (r-Pearsona .451, pi .012). W tej sytuacji wraz ze wzrostem wartości stylu lękowo-ambiwalentnego, rośnie poziom wartości stylu unikowego. Jeśli rośnie uczucie niepokoju o trwałość związku, obawa o utratę partnera, z czasem pojawia się również problem z nawiązywaniem jakichkolwiek bliskich i otwartych relacji ze współmałżonkiem.

Podsumowując, badania wykazały, że im bardziej osoby badane odczuwają bezpieczny styl przywiązania w relacjach interpersonalnych, tym częściej posiadają tendencję do nawiązywania bliskich i otwartych relacji z partnerem, a także nie doświadczają lęku związanego z obawą o utratę bliskiej osoby.

Kolejna analiza dotyczy związków między jakością stylu przywiązania a poczuciem nadziei na sukces u osób nierozwiedzionych. Zaprezentowano je w tabeli 8.

Tabela 8 Analiza związków pomiędzy stylami przywiązania a nadzieją na sukces w grupie osób nierozwiedzionych (N = 30)

Zmienne		**Nadzieja na sukces** ***wynik ogólny***	**Siła woli**	**Umiejętności znajdowania rozwiązań**
Styl bezpieczny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	,323	,268	,364*
	Istotność (dwustronna)	,082	,152	,048
	N	30	30	30
Styl lękowo-ambiwalentny *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	,235	,189	,213
	Istotność (dwustronna)	,211	,318	,259
	N	30	30	30
Styl unikowy *wynik surowy*	Korelacja Pearsona	-,182	-,171	-,182
	Istotność (dwustronna)	,336	,368	,336
	N	30	30	30

**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

*. Korelacja jest istotna na poziomie 0.05 (dwustronnie).

Dowiedziono, że istnieje dodatni, niski, ale istotny statystycznie związek pomiędzy stylem bezpiecznym a umiejętnością znajdowania rozwiązań (r-Pearsona .364, pi .048). Korelacja w opinii osób nierozwiedzionych świadczy o tym, że wraz ze wzrostem nasilenia wartości jednej zmiennej, rośnie wartość drugiej zmiennej. W tym przypadku można stwierdzić, że osoby charakteryzujące się bezpiecznym stylem przywiązania, pozostające w związkach małżeńskich, mogą mieć tendencję do problemów ze znajdowaniem wyjścia z wielu problemowych sytuacji. Może być to spowodowane niewystarczającym wsparciem ze strony współmałżonka.

Podsumowując, badania wykazały, że style przywiązania u osób nierozwiedzionych zależą od poczucia nadziei na sukces, przede wszystkim od umiejętności znajdowania rozwiązań.

Weryfikacja hipotez

Analiza związków pomiędzy stylami przywiązania w grupie osób rozwiedzionych wykazała także, że istnieje zależność między stylem bezpiecznym, a stylem unikowym. Styl bezpieczny to odwrotność stylu unikowego, który charakteryzuje się uczuciem zazdrości oraz niepokoju o utratę partnera. Te bliskie relacje i naturalne poczucie, że bezpieczeństwo wynika z bliskości i czułości, są rezultatem wcześniejszych doświadczeń życiowych człowieka, jak i rezultatem przemyśleń, zmian nieudanej bliskości w związku, który się zakończył lub bliskość była zbyt duża i teraz istnieje potrzeba znalezienia złotego środka.

Badania wykazują, że ludzie pod wpływem rozwodu prawdopodobnie zmieniają stosunek emocjonalny do nowego partnera, poszukując w nim czegoś innego, i zaczynają doceniać styl bezpieczny oraz uświadamiają sobie, że na odległość, przy unikaniu i destrukcji nie ma możliwości zbudowania trwałego związku i nie da się w nim długo trwać. Ludzie po rozwodzie mogą racjonalizować lęk i zdać sobie sprawę, że udany związek wymaga bliskości. Małżeństwo trwa tak długo, jak długo trwa miłość między partnerami. Nie można zmienić człowieka, ale można zmienić interakcje, a więc to w jaki sposób ten człowiek postępuje.

W grupie osób nierozwiedzionych analiza związków pomiędzy stylami przywiązania wykazała, że istnieje zależność pomiędzy stylem bezpiecznym a stylem unikowym. Styl bezpieczny charakteryzujący się zadowoleniem ze związku z partnerem jest zupełnym przeciwieństwem stylu unikowego, w którym osoba charakteryzuje się brakiem tendencji do nawiązywania bliskich, otwartych relacji z partnerem. Osoby pozostające w związku cechują się wysokim poziomem bezpiecznego stylu przywiązania.

Wnioski

Badania wykazały, że im bardziej osoba badana odczuwa bezpieczny styl przywiązania w relacjach partnerskich, tym rzadziej doświadcza lęku, i bardziej dojrzale funkcjonuje w związku partnerskim. Bezpieczny styl przywiązania wśród osób rozwiedzionych w relacjach społecznych ułatwia osiąganie sukcesów, a także radzenie sobie z innymi problematycznymi zdarzeniami w życiu, jakim jest na przykład rozwód. Osoba rozwiedziona w znacznie mniejszym stopniu niż pozostająca w związku małżeńskim odczuwa satysfakcję z relacji w związku partnerskim. W dyskusji wyników warto zaznaczyć, że przeprowadzone badania mają charakter przyczynkarski i praktyczny, przez co przyczyniają się do potwierdzenia ważnych dla podjętego w niniejszej pracy problemu badawczego, tez i wniosków innych autorów. Przeprowadzone badania wyznaczają kierunki dalszych eksploracji naukowych. Wskazują, że warto podejmować problemy badawcze i na przykład prowadzić badania wśród par z wykorzystaniem najnowszych narzędzi diagnostycznych, takich jak *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych* Mieczysława Plopy oraz *Kwestionariusz Nadziei na Sukces* Marioli Łaguny, Jerzego Trzebińskiego i Mariusza Zięby. Natomiast w zakresie innowacyjności warto podkreślić, że przeprowadzone badania podjęły stosunkowo rzadką problematykę dotyczącą stylów przywiązania oraz nadziei na sukces zarówno w grupie osób rozwiedzionych, jak i osób pozostających w stałych związkach. Z punktu widzenia prognozy dotyczącej trwałości związków partnerskich, przeprowadzone badania mają szczególnie duże znaczenie diagnostyczne. Otrzymane rezultaty, przeprowadzone rozważania teoretyczne oraz eksploracje empiryczne znajdują zastosowanie w profilaktyce małżeńskiej oraz rozpadu rodziny.

Bibliografia

Bowlby, J. (2007). *Przywiązanie.* (przeł. M. Polaszewska-Nicke). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Jankowska, M. (2010). *Człowiek istotą poszukującą i pogłębiającą nadzieję.* Kwartalnik naukowy, 1(1).

Kaźmierczak, M., Plopa, M. (2008). *Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej.* Podręcznik. Warszawa: Wydawnictwo Vizja Press.

Kazimierczak, M., Plopa, M. (2006). Style przywiązania partnerów a jakość ich komunikacji w małżeństwie. W: H. Liberska (red.). *Wybrane aspekty rozwoju społecznego człowieka w ciągu życia* (115–126). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Łaguna, M., Trzebiński, J., Zięba, M. (2005). *Kwestionariusz Nadziei na Sukces.* Podręcznik. Warszawa: Wydawnictwo Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Plopa, M. (2008). *Więzi w małżeństwie i rodzinie.* Metody badań. Kraków: Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza Impuls.

Synder, C.R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. Psychological Inquiry., 13,4, 249-275.

Streszczenie

Rodzina zajmuje bardzo istotne miejsce w życiu każdego człowieka. Podobnie jest również z małżeństwem, które jest związkiem dwojga ludzi o wyjątkowych osobowościach i charakterach. W ostatnich latach małżeństwo jako fundament rodziny przechodzi bardzo poważny kryzys. Statystyki rozwodów są wstrząsające i wskazują na tendencje rosnące, a więc przewidują coraz większą liczbę rozwodów w Polsce wśród małżeństw o różnym stażu.

Cel pracy stanowiła próba określenia, co sprzyja osiągnięciu sukcesu w małżeństwie, jaki wpływ na jakość relacji w małżeństwie mają doświadczenia wyniesione z rodziny pochodzenia, w tym wyuczone style przywiązania.

Badaniem objęto 61 osób: 31 rozwiedzionych i 30 nierozwiedzionych. Badanie przeprowadzono z użyciem autorskiej ankiety. Jednocześnie zastosowano dwa narzędzia badawcze: *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych* M. Plopy oraz *Kwestionariusz Nadziei na Sukces* M. Łaguny, J. Trzebińskiego oraz M. Zięby.

Przeprowadzone badania podjęły bardzo rzadką problematykę dotyczącą stylów przywiązania oraz nadziei na sukces w grupie osób rozwiedzionych i osób pozostających w stałych związkach. Wyniki badań dowodzą, że istnieje zależność pomiędzy stylem przywiązania i nadzieją na sukces u osób rozwiedzionych i nierozwiedzionych. W badanej grupie udowodniono, że style przywiązania zależą od cech samooceny. Badania wykazały także, że style przywiązania w relacjach interpersonalnych wpływają na doświadczanie lęku oraz funkcjonowanie w związku partnerskim. Wykazano, że style przywiązania wpływają na poczucie nadziei na sukces. Dowiedziono również, że poziom samooceny ujawnia się w relacjach interpersonalnych.

Przeprowadzone badania mogą stanowić pilotaż do dalszych badań dotyczących stylów przywiązania oraz nadziei na sukces zarówno w grupie osób rozwiedzionych, jak i w grupie osób nierozwiedzionych, a także np. wśród par tworzących rodziny zrekonstruowane czy dwukulturowe.

Słowa kluczowe: style przywiązania, nadzieja na sukces, rozwód, małżeństwo, relacje interpersonalne

Summary

Style and hope for success in case of divorced people

Family is very important in everyone's life. It is almost the same with marriage- that is relationship between two people who are composed of individual personalities and characters. Nowadays marriage is confronted with the period of crisis. Divorce statistics are shocking and they tend to increase and what is more it will probably become higher in Poland.

This thesis was to define factors that are in favour of achieving success in marriage. Furthermore, it was to define the impact of relation quality in childhood and the experience from origin (including attachment styles).

There were 61 people were taking part in research. 31 people were divorced and 30 people who were not divorced. The author's survey was used to this thesis. What is more, there were used two Tools: *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych* M. Plopa and *Kwestionariusz Nadziei na Sukces* M. Łaguna, J. Trzebiński and M. Zięba.

The research from this thesis apply to attachment styles and hope for success in the group of divorced and married people. The results of this research prove that there is relation between self-esteem, attachment styles and hope for success among divorced and married people. It was proved that attachment styles depend on self-esteem. The attachment styles in interpersonal relation influence on experiencing fear and on functioning in relationship. The attachment styles influence also on hope for success. This research can be the beginning of further research about attachment styles and hope for success among divorced and married people, and also among re-married couples or multicultural families.

Keywords: attachment styles, hope for success, divorce, marriage, interpersonal relation

Viltoriia Kravtsova

Кравцова Виктория Викторовна

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Факультет психологии

Суицыд

„Я не хочу жить”. Так начинается знакомство с человеком, который не видит выхода из тяжелой жизненной ситуации...

Но ВЫХОД есть ВСЕГДА, даже из казалось бы самых тупиковых ситуаций!!!!!

Суицид – самоубийство (лат. – „себя убивать”) - это намеренное лишение себя жизни. Это реакция человека на проблему, кажущуюся непреодолимой, как, например, отчуждение, смерть близких и т.д.

Суицидальные действия включают в себя суицидальную попытку и завершенный суицид.

Суицидальная попытка – это целенаправленная попытка лишить себя жизни, но не закончившаяся смертью. Попытка может быть обратимой и необратимой, направленной на лишение себя жизни или другие цели.

Парасуициды – акты намеренного самоповреждения, не приводящие к смерти.

Завершенный суицид – действия, завершенные летальным исходом.

Непосредственный повод попытки самоубийства длится от нескольких минут до нескольких часов (острый пресуицид), редко дней, перед совершением поступка. Важно знать этот повод, а по возможности и поводы предшествующих попыток самоубийства, чтобы найти доступ к более скрытым проблемам пациента. Возможен и хронический пресуицид, когда период от возникновения суицидальных мыслей до попыток их реализации исчисляется месяцами.

Суициды можно разделить на три основные группы:

1. Истинные.
2. Демонстративно-шантажные.
3. Скрытые.

Кто относится к группе риска?

1. Лица, страдающие психическими расстройствами, а также переживающие возрастной криз.
2. Суициды при эндогенных психозах. Завершенные самоубийства составляют 1/3 всех случаев. При эндогенных депрессиях особая угроза суицида наблюдается в начале и

в конце депрессивной фазы. Эндогенные депрессивные составляют самую большую группу «постсуицидальных» пациентов.

3. Лица, страдающие старческой депрессией.
4. Больные шизофренией.
5. Больные подростки, у которых ведущим синдромом является их неспособность к контактированию. Они часто происходят из неблагополучных семей, эмоционально неуравновешенных, невыносливых, психически не сбалансированных, разобщенных. В критической фазе жизни риск суицида может стать особенно большим в результате разлуки с родителями, а также при незначительных расстройствах.
6. В климактерическом периоде угроза суицида также выше, чем в другие периоды жизни.
7. При хроническом алкоголизме.
8. При раковых заболеваниях.
9. Неожиданное появление заболевания при истинной или воображаемой угрозе профессиональной карьере.

Проблема самоубийств в настоящее время является актуальной как среди взрослых, так и среди детей.

Транскультурный аспект и эпедимиология

По данным Госкомстата в РСФСР в 70–80-е годы в среднем в год совершалось до 6000 суицидов. На сегодняшний день эта цифра возросла до 30 000 случае в год. 25% всех погибших - юноши, 17% – девушки. Уровень самоубийств среди российских подростков является одним из самых высоких в мире. Мировая статистика показывает, что за последние годы уровень самоубийства во многих странах повышается или остается достаточно высоким.

Н. Пезешкиан в книге „Психосоматика и позитивная психотерапия” в разделе „Суицидальные попытки” пишет о том, что наибольшее число самоубийств в мире было зарегистрировано в 1988 г. в Венгрии, на втором месте Финляндия, на третьем месте - Франция. В США ежегодно около 30000 человек совершают самоубийство. Высокое число самоубийств в Японии. Самые низкие показатели принадлежат Греции и Саудовской Аравии.

Самоубийства не встречаются среди коренных жителей Австралии и Огненной Земли. В Индии суицид встречается в форме принесения себя в жертву на святых местах (самосожжение вдов -сати).

Самоубийство часто встречается у эскимосов при достижении старческого возраста или при хронических заболеваниях.

Эдвин Шнейдман перечисляет 10 общих психологических характеристик самоубийств.

Общей целью самоубийства является нахождение решения.

Общая задача самоубийства состоит в прекращении сознания.

Общим стимулом к совершению суицида является невыносимая душевная боль.

Общим стрессором при суициде является фрустрированные психологические потребности.

Общей эмоциональной эмоцией является беспомощность-безнадежность.

Общим действием при суициде является бегство.

Общим коммуникативным действием при суициде является сообщение о своем намерении.

Сейр описывает эмоциональный комплекс, лежащий в основе суицидального поведения:

- **Изоляция** (чувство, что тебя никто не понимает, тобой никто не интересуется);
- **Беспомощность** (ощущение, что ты не можешь контролировать жизнь, все зависит не от тебя);
- **Безнадежность** (когда будущее не предвещает ничего хорошего);
- **чувство собственной незначимости** (уязвленное чувство собственного достоинства, низкая самооценка, переживание некомпетентности, стыд за себя).

Многолетние исследования особенностей различных групп людей, покушающихся на самоубийство, выявили определенные демографические, медицинские и другие характеристики, связанные с суицидальным поведением. Знание этих факторов необходимо для оценки риска суицидального поведения.

Социально-демографические факторы

1. Пол – мужской.
2. Возраст – подростки и молодые люди обоего пола от 12 до 24 лет, Известны случаи, когда дети более раннего возраста (3–6 лет) совершали попытки самоубийства. Что связано еще и с тем, ребенок думает, что заснет, а потом снова оживет, как он видит в некоторых мультфильмах, сказках. Мужчины 20–30 лет, оба пола старше 50 и особенно старше 60 лет.
3. Семейное положение – люди, никогда не состоявшие в браке, разведенные, вдовые, бездетные и проживающие в одиночестве. Среди суицидентов преобладают лица, имевшие в детстве приемных родителей, воспитывавшиеся в интернате или имевшие только одного из родителей.
4. Образование и профессиональный статус – безработные, а также лица с высшим образованием и высоким профессиональным статусом.
5. Профессия или род занятий: военнослужащие срочной службы, ветераны локальных военных конфликтов; врачи: психиатры и анестезиологи, офтальмологи и стоматологи. Женщины-врачи совершают самоубийства гораздо чаще, чем

представительницы других профессий. К группе риска относятся учителя и представители других профессий

Медицинские факторы

1. Психическая патология:

– Депрессия в настоящее время или депрессивный приступ в прошлом;

– Алкогольная зависимость;

– Зависимость от других психоактивных веществ;

– Шизофрения. Суицидальные попытки встречаются на фоне легких шизофренических изменений личности, когда больные как бы проводят «эксперимент» («Интересно было бы посмотреть, что будет…»), предвидеть подобный суицид довольно трудно;

– Расстройство личности.

2. Соматическая патология – тяжелое хроническое прогрессирующее заболевание:

– Онкологические заболевания; невыносимые боли.

– Сердечно-сосудистые заболевания;

– Заболевания органов дыхания (астма, туберкулез);

– Врожденные или приобретенные уродства;

– Потеря физиологических функций (утрата, слуха, способности двигаться, утрата половой функции, бесплодие);

– ВИЧ-инфекция;

– Состояние после тяжелых операций;

– Состояние после трансплантации донорских органов и тканей.

Биографические факторы

– Гомосексуальная ориентация.

– Суицидальные мысли, намерения, попытки в прошлом.

– Суицидальное поведение родственников, близких друзей, других значимых людей.

Частые причины суицида:

– Неудачная любовь, супружеские измены, ревность, семейные конфликты, развод, болезни или потери родственников. Глубина конфликта зависит от глубины общения. При поверхностном общении глубоких конфликтов не бывает.

– Алкоголизм и наркомания. Матери детей-алкоголиков очень тяжело переживают этот факт, даже если детям уже 40–60 лет. Пытаются разными способами решить эту проблему, в том числе уходом из жизни.

- Профессиональная несостоятельность. Потеря высокого поста. Вынужденная безработица.
- Финансовые неудачи. Большой неоплачиваемый долг, когда ситуация кажется безысходной.
- Долги, превышающие 250 тыс. рублей и доходящие до миллиона рублей. Это часто встречается среди людей с игровой и компьютерной зависимостью.
- Внутренний конфликт.
- Уход на пенсию. Высокий уровень самоубийств среди пожилых людей. У пожилых людей обостряется чувства одиночества, душевной боли, ощущения собственной ненужности, обидчивость. Порой пожилые люди не знают чем себя занять. Раньше была работа, определенный статус в обществе, уважение со стороны сослуживцев, а после ухода на пенсию изменяется прежде всего внутреннее восприятие себя. В этот период происходит уменьшение контактов с другими людьми. С другой стороны повышается раздражительность, конфликтность и агрессивность по отношению к окружающим людям. У пожилых людей суицидальные попытки чаще завершаются смертью, чем у молодых. Но совсем другая картина вырисовывается, если уйдя на заслуженный отдых, люди продолжают вести активный образ жизни. Это может быть и любимое занятие, забота о внуках. Любовь и забота со стороны близких людей придает силы, энергию пожилым людям. Приходит понимание того, что жизнь прожита не зря, что жизненный опыт передан другим людям и они продолжат начатое дело и в свою очередь передадут этот опыт новому подрастающему поколению.
- Вынужденная социальная изоляция (эмиграция, вынужденное переселение, языковый барьер). Это происходит в том случае, если человек не смог адаптироваться к новым жизненным условиям.
- Раскаяние за совершенное убийство, угроза тюремного заключения или смертной казни.
- Сексуальное насилие, в случае если человеку негде получить психологическую поддержку. Он не может выразить все свои чувства, эмоции, связанные с этими неприятными событиями.
- Физическое или психологическое насилие.
- Возбудимость, агрессивность.
- Нежелание принимать помощь от окружающих. Не все люди могут принимать эту помощь

Детский суицид

Причины суицида среди подростков

Как уже говорилось, по статистике самоубийство больше совершают мужчины, чем женщины. Отмечены случаи, когда перед уходом из жизни родители лишают жизни своих детей. Статистические данные показывают высокий процент смертности среди выпускников детских домов и интернатов – примерно 10% из них кончают жизнь самоубийством. Это связано с жизненными трудностями, неподготовленностью к миру вне стен детского дома и интерната. Отсутствием жизненного опыта в решении проблем, поддержки близких, чувством одиночества и т.д.

Причинами суицида среди школьников могут являться школьные проблемы, связанные с перегрузкой, неуспеваемостью, конфликтами с учителями или сверстниками. Конфликтные отношения с родителями и систематическое избиение за различные провинности. Эмоциональная холодность со стороны родителей, когда ребенок чувствует себя отверженным, одиноким, когда создается пустота в душе, глубокая тоска. Высокие требования родителей к своему ребенку, которые он не может выполнить, могут привести к суицидальным попыткам. Хотя эти попытки могут носить и демонстративный характер. Ребенок старается свести счеты с жизнью тогда, когда он предполагает, что ему смогут сохранить жизнь. Он совершает самоубийство, когда должны прийти взрослые, чтобы те могли его спасти. Совершение суицида на глазах окружающих и т.д.

К другим причинам самоубийства среди подростков может подтолкнуть:

- Нежелательная беременность.
- Изнасилование.
- Унижение и позор со стороны одноклассников, травля со стороны одноклассников.
- Нетрадиционная ориентация: гомосексуализм. Подростки обоего пола. Подростки сильно переживают, когда от них отворачиваются сверстники и родители.
- Психические заболевания, среди которых можно отметить: депрессию, шизофрению, анорексию.
- Отдельным пунктом Старшенбаум Г.В. выделил дисморфофобию или дисморфоманию в подростковом и юношеском возрасте (сильная неудовлетворенность своей внешностью). Дисморфофобия проявляется в виде глубокой озабоченности мнимыми или незначительными недостатками своей внешности или запахами тела, якобы отталкивающих окружающих. Больные чаще всего переживают из-за своих морщин, пятен и волос на коже, величины носа, ширины бедер, размера ступни и т.д. По данным американских исследователей 30% людей с такими расстройствами самоизолировались от внешнего мира, 17% предприняли попытки самоубийства.

Характерные черты личности суицидента

К индивидуальным психологическим особенностям потенциальных самоубийц можно отнести следующие качества:

- Ранимость
- Инфантильность
- Застенчивость
- Робость
- Импульсивность
- Впечатлительность
- Склонность к самоанализу
- Склонность к сомнениям
- Неустойчивость эмоциональной сферы
- Неустойчивость настроения
- Неуверенность в себе
- Зависимость от окружающих
- Склонность к депрессивным расстройствам
- Неадекватная самооценка
- Неспособность адекватно перерабатывать конфликты в межличностной сфере.

Признаки суицидального риска

Крукович, также как и другие авторы, подчеркивает, что индикаторами суицидального риска является следующее факторы:

- Злоупотребление алкоголем и психоактивных веществ;
- Уход из дома;
- Самоизоляция от других людей и жизни;
- Резкое снижение повседневной активности;
- Изменение привычек, например несоблюдение личной гигиены, ухода за внешностью;
- Предпочтение тем разговора и чтения, связанных со смертью и самоубийствами;
- Наличие суицидальных мыслей, намерений, планов. (например, „Хорошо бы заснуть и не проснуться”).
- „Туннельное видение” – неспособность увидеть другие варианты разрешения проблемы, кроме самоубийства.
- Частое прослушивание траурной или печальной музыки.
- „Приведение в порядок” (оформление завещания, урегулирование конфликтов, письма к родственникам и друзьям, раздаривание личных вещей).

В других случаях, наоборот, больной пытается сознательно со всеми своими знакомыми и близкими рассориться, формируя искусственную самоизоляцию. От акта суицида могут удержать престарелые родители, которых не с кем оставить.

Суицидальный риск при депрессии

Самой частой причиной самоубийств в психиатрической практике считают тяжелые депрессивные состояния. Депрессивное настроение: безразличие к своей жизни, подавленность, безнадежность, беспомощность, отчаяние. У этих больных специфический голос, взгляд.

От общего количества совершивших самоубийств 60% приходится на больных депрессией. Среди них в 2–4 раза больше мужчин, чем женщин.

При эндогенной депрессии суицидальные тенденции обнаруживаются у каждого второго больного, а суицидальные попытки у каждого четвертого. Самоубийство является причиной смерти 20% депрессивных больных. Наивысший уровень завершенных суицидов наблюдается в возрастном интервале 35–49 лет.

В 65% случаев формированию суицидального поведения предшествует гибель близких людей, конфликты в семье, разрыв с близким человеком, ребенок-инвалид. Суицидальные попытки чаще совершаются при тревожно-тоскливом аффекте. Мучительная бессонница, которая наряду с нарастанием депрессивной симптоматики в ранние утренние часы, является частой причиной самоубийств в предрассветные часы. Особенно опасны в плане суицида первые 5 лет заболевания.

Для оценки депрессивного состояния используют психометрическую шкалу Бека. Тестирование можно проводить в групповом и индивидуальном вариантах. Результаты опросника высоко коррелируют с личностной и ситуативной тревожностью и алекситимией.

Причины депрессии

Психоаналитики выделяют такие характерные для депрессии личностные защиты, как вытеснение ненависти и проекция ее («меня не любят»).

З. Фрейд и К.Абрахам связали развитие депрессии с испытанными в детстве переживаниями по поводу появления в семье второго ребенка и ранними утратами. У людей, которые испытали в детстве недостаточную или чрезмерную родительскую любовь, выявляется особая предрасположенность к депрессии. Оба этих типа людей могут посвящать свою жизнь тому, чтобы заслуживать любовь или одобрение окружающих.

Человек, находящийся в состоянии депрессии: испытывает тоску, находится в состоянии подавленности и безнадежности, тревоги, страха или апатии, безрадостности, скуки. Сильно развито чувство вины, стыда и позора. Практически все больные с депрессией переживают чувство бессмысленности жизни, ждут приближения ее конца.

Важно знать, что за больной с депрессией должен находиться под наблюдением весь период, пока у него отмечается тоскливое настроение. Особенно в утренние часы, когда депрессия наиболее тяжела. По мнению психиатров, родственникам больного не следует

отмахиваться от слов больного, когда он говорит о самоубийстве, даже если он это говорит шутливым тоном.

Общие психологические особенности, характеризующие суицидальное поведение:

- Эгоцентризм
- Аутоагрессия
- Пессимистическая личностная установка на перспективы выхода из кризиса
- Пароноя́льность.

Рекомендации для уменьшения депрессивного состояния

Для улучшения настроения рекомендуется больше двигаться, увеличить продолжительность сна, перед сном принять теплый душ, но не вытирать кожу насухо.

Для лечения сезонной депрессии эффективна фототерапия (пребывание в солярии). Зимой совершать лыжные прогулки.

В интерьере квартиры желательно использовать светлые обои и мебель. В настоящее время у некоторых людей есть тенденция к использованию темных тонов в квартире. Ряд дизайнеров предлагают использовать черный кафель в ванной комнате. Интерьер квартиры состоит из черных красок. Вроде бы стильно, современно, но через некоторое время у человека может возникнуть нервное истощение. Кроме этого депрессивные больные часто не открывают шторы в своей квартире. И человек постоянно находится в полумрачной квартире, куда не проникает солнечный свет.

Депрессивным больным рекомендуется фотографировать облака, особенно в солнечную погоду. Находиться на природе.

Арт-терапия: изотерапия (творческое выражение через рисование), лепка, фототерапия (фотографирование и создание коллажей), для женщин это может быть вышивка, вязание, шитье.

Хорошо помогает ведение дневников, где надо отражать, что хорошего произошло в течении дня, какие встречи были за день.

Самое главное больному надо дать сильный толчок к жизни. Поговорить о смысле жизни, о планах на будущее, на день, месяц, год. Выяснить ради чего или кого человек готов жить, что может стать катализатором продвижения к будущему, независимо от возраста человека. Главное заинтересовать человека любой ценой снова жить.

Хорошо помогает занятие спортом, плавание, бег, пешая прогулка.

Занятие любимым делом.

Прослушивание музыкальных произведений.

Ресурсы

Ресурсы пациента – это те сильные стороны человека, которые служат основой его жизнестойкости и увеличивают вероятность преодолеть кризис с позитивным балансом.

– Внутренние ресурсы
  - инстинкт самосохранения;
  - интеллект;
  - социальный опыт;
  - коммуникативный потенциал;
  - позитивный опыт решения проблем.
– Внешние ресурсы
  - поддержка семьи и друзей;
  - стабильная работа;
  - приверженность религии;
  - устойчивое материальное положение;
  - медицинская помощь;
  - индивидуальная психотерапевтическая программа.

Помощь при потенциальном суициде

Цель терапии – разрешить проблемы, обусловливающие суицид, а не стремиться к предотвращению суицида любой ценой. Найти выход из тупика.

Психотерапия, проводимая с суицидентом, ставит своей целью убедить его в наличии оптимистических возможностей, показать множество возможностей, расширить видение мира. По мнению немецких психиатров, примерно у 70% лиц, совершивших однократную суицидальную попытку, удается добиться формирования новых жизненных целей. У 30% попытки самоубийства повторяются, из них половина со смертельным исходом.

Первый важный терапевтический шаг – попытка установить контакт с пациентом. Первый вопрос мог бы звучать так: «Что заставило Вас отчаяться, что Вы решили, что больше не стоит жить?»

Первая помощь при суицидальной опасности - задавать человеку вопросы о самоубийстве, не избегать этой темы. Проявить интерес, в тоже время не осуждать и не пытаться переубедить собеседника.

В ходе беседы необходимо выявить проблемную ситуацию, выразить свою заинтересованность личностью и судьбой собеседника, симпатию к нему.

Выяснить, есть ли суицидальный план, место и время исполнения, средства для исполнения плана.

Какие суицидальные мысли и попытки были в прошлом. Какова самооценка вероятности своего суицида.

Постараться выяснить, что явилось причиной и условием формирования суицидальных намерений.

Постараться побудить человека выразить свои чувства, связанные с проблемой.

Уточнить, рассказывал ли раньше человек кому-либо о том, что он говорит сейчас.

С человеком, готовому к суицидальным попыткам, должен вести разговор психотерапевт или психиатр, психолог-консультант. В некоторых случаях рекомендуется госпитализация в психиатрическое отделение с дальнейшим прохождением медикаментозного лечения. Иногда работа с такими больными может проходить в течении одного года.

При работе с такими больными возможно использование методов арт-терапии, сказкотерапии, библиотерапии, песочной терапии, метода позитивной психотерапии. В работе можно использовать авторские метафоры и притчи. Хорошо зарекомендовала себя аутогенная тренировка и другие методы. Важно показать человеку, что даже из самой тяжелой ситуации можно найти выход**.** Расширить видение человека, показать варианты выхода из сложившейся ситуации

Постараться сформировать цели на ближайшее будущее, может сначала на несколько дней, затем месяцев, год. Пробудить человека к жизни. Переосмыслить свою жизнь, найти новый смысл жизни.

Лечение подростков проводится в виде бесед. Для детей в большинстве случаев используют игровую терапию, арт-терапию, ресурсные трансы. Занятия могут проходить как индивидуально, так и в виде групповых тренингов. Группа может быть до 8–10 человек. Продолжительность занятий от одного до двух часов с частотой один или два раза в неделю.

Суицидологическая диагностика

1. Приходилось ли Вам в последнее время думать о самоубийстве?
2. Если да, то часто ли?
3. Возникали ли такие мысли невольно?
4. Есть ли у вас конкретное представление о том, как бы вы предпочли лишить себя жизни?
5. Начинали ли вы подготовку к этому?
6. Говорили ли вы уже кому-нибудь о своих суицидальных намерениях?
7. Пытались ли вы уже когда-нибудь лишать себя жизни?
8. Был ли в вашей семье или кругу друзей и знакомых случай самоубийства?
9. Считаете ли вы свою ситуацию безнадежной?
10. Трудно ли вам отвлечься от своих проблем?
11. Уменьшилось ли в последнее время ваше общение с родными, друзьями, знакомыми?
12. Сохраняется ли у Вас интерес к тому, что происходит в вашей профессии и окружении? Остался ли еще интерес к вашим увлечениям?
13. Есть ли у вас кто-то, с кем вы могли бы открыто и доверительно говорить о своих проблемах?
14. Живете ли вы со своей семьей или знакомыми?
15. Сохраняются ли у вас сильные эмоциональные связи с семьей или профессиональными обязанностями?
16. Чувствуете ли вы свою устойчивую принадлежность какому-то религиозному или иному мировоззренческому сообществу?

Monika Bajon, Małgorzata Plota

Kryzys w wartościowaniu i relacje rodzinne w świetle badań podopiecznych schroniska dla nieletnich i uczniów liceum

Wartości, które człowiek ceni, wybiera i realizuje, pozostają w istotnym związku z rozwojem osobowości, a także ze zdrowiem psychicznym jednostki. Proces wartościowania wynika z posiadanego przez osobę systemu wartości, którego tworzenie się zostało opisane przez Rogersa. Na kształtowanie się zrębów systemu wartości i specyfikę wartościowania duży wpływ mają rodzice i atmosfera wychowania, nie bez znaczenia są również wpływy kulturowe (Oleś, 1998, s. 7).

Według Tyszki (1997), by dobrze zrozumieć znaczenie rodziny w życiu i rozwoju człowieka, koniecznym jest uwzględnienie nie tylko cech jej wnętrza, ale także mnogości i złożoności wielu czynników pozarodzinnych kształtujących jej zewnętrzne interakcyjne relacje.

Prezentowane w tym artykule badania miały na celu sprawdzenie, czy istnieje zależność pomiędzy występowaniem kryzysu w wartościowaniu a jakością relacji rodzinnych.

Grupę badaną stanowili chłopcy przebywający w Schronisku dla Nieletnich (SdN). W schronisku dla Nieletnich umieszczane są osoby, które:

- nie ukończyły lat 18, w celu zapobiegania i zwalczania ich demoralizacji;
- dopuściły się czynów karalnych po ukończeniu lat 13, ale nie ukończeniu lat 17;

Ponadto orzeczone środki wychowawcze lub poprawcze stosuje wobec tych osób, które nie ukończyły 21. roku życia (art.1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982).

Natomiast grupą porównawczą byli chłopcy w wieku lat 16.

Do przeprowadzenia badań wykorzystano dwa rodzaje narzędzi. Pierwszym narzędziem, jakiego użyto, był *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu* (KKW), składający się z następujących skal:

- Trudność w uporządkowaniu systemu wartości w hierarchię (H). Wysoki wynik oznacza liczne wątpliwości co do wartości życiowych, trudność w określeniu wartości głównej w życiu, trudność uporządkowania systemu wartości w hierarchię na skutek konfliktu wartości lub niewystarczającej refleksji nad wartościami, poszukiwanie wartości.
- Poczucie zagubienia wartości (Z). Wysoki wynik oznacza poczucie zagubienia i odchodzenia oraz utraty wartości, poczucie braku cenionych wartości i ideałów oraz wzorów życia jako standardów do realizacji, poczucie utraty znaczenia wartości, zagubienie ich uzasadnień, z czym łączy się poczucie zawodu, przekonanie o niewłaściwości wybieranych celów życiowych, zmiany w systemie wartości, przewartościowania.
- Dezintegracja wartościowania (D). Wynik wysoki wskazuje na małą motywację do realizacji wartości i celów, małą wytrwałość i obniżoną akceptację emocjonalną wartości, rozbieżność między wartościami uznawanymi, odczuwanymi i motywacją do ich realizacji, brak satysfakcji z posiadanego systemu wartości i dokonywanych ocen oraz wybo-

rów; postępowanie spostrzegane jest subiektywnie jako przypadkowe i w małym stopniu związane z systemem wartości.

- Poczucie nierealizowania wartości (R). Wysoki wynik oznacza nasilone poczucie niezrealizowania uznawanych wartości, postępowanie spostrzegane jest jako niezgodne z systemem wartości, moc regulacyjna wartości spostrzegana jest jako zbyt mała, co wywołuje niepokój podczas myślenia o wartościach, występuje poczucie niespełnienia ważnych zadań życiowych, bycia nie na swoim miejscu;może występować poczucie winy i ocena własnego postępowania jako niewłaściwego.

Drugim z narzędzi, jakie wykorzystano, był *Kwestionariusz Relacji Rodzinnych* w wersji dla młodzieży (KRR). *Kwestionariusz Relacji Rodzinnych* składa się z 6 testów, lecz na potrzeby badań wykorzystano jedynie dwa z nich. Były nimi: *Moja matka* (KRR-3) oraz *Ja w oczach matki* (KRR-6). Każdy z wykorzystanych testów składa się z trzech skal:

- Komunikacja;
- Spójność;
- Autonomia – kontrola.

Skale te różniły się pod względem merytorycznym w każdym z testów. Skala komunikacji w teście *Moja Matka* opisuje jak badany ocenia komunikację pomiędzy nim a matką. Natomiast komunikacja w teście *Ja w oczach matki* była oceniania pod względem tego, jak w percepcji badanego matka ocenia jej komunikację z nim. W kwestii spójności, pierwszy test KRR bada opinię dziecka na temat więzi emocjonalnej, jaką posiada lub też nie, z matką. Z kolei test *Ja w oczach matki* sprawdza wyobrażenie dziecka na temat powyższych więzi emocjonalnych w ocenie matki. Skala autonomii – kontroli w teście *Moja matka* opisuje „(...) kompetencje rodziny w zakresie kierowania zachowaniem swoich członków poprzez stosowanie strategii plastycznych (...) bądź sztywnych w ocenie badanego" (Plopa, Połomski, 2010, s. 47). Test *Ja w oczach matki* opisuje tę samą kwestię, która została przytoczona powyżej, jednak jest to sprawdzenie wyobrażenia dziecka o tym, jakie matka ma zdanie na temat kompetencji rodzinnych.

Analiza wyników badań

Przechodząc do analizy wyników badań należałoby również wspomnieć z jakich rodzin pochodzą badani. Czy posiadają rodzinę pełną, czy też nie? Czy mają wzorce osobowe w postaci rodziców, których mogą naśladować w swoim już prawie dorosłym życiu?

Z poniższego wykresu 1 wynika, iż ponad połowa chłopców umieszczonych w Schronisku dla Nieletnich pochodzi z rodziny niepełnej (66,7%). Z kolei z rodziny pełnej pochodzi 33,3% chłopców. W odniesieniu do uczniów liceum można stwierdzić, iż ponad 90% chłopców pochodzi z rodziny pełnej, zaś około 6% badanych uczniów pochodzi z rodziny niepełnej.

Wykres 1 Rozkład procentowy rodzin badanych na pełne i niepełne

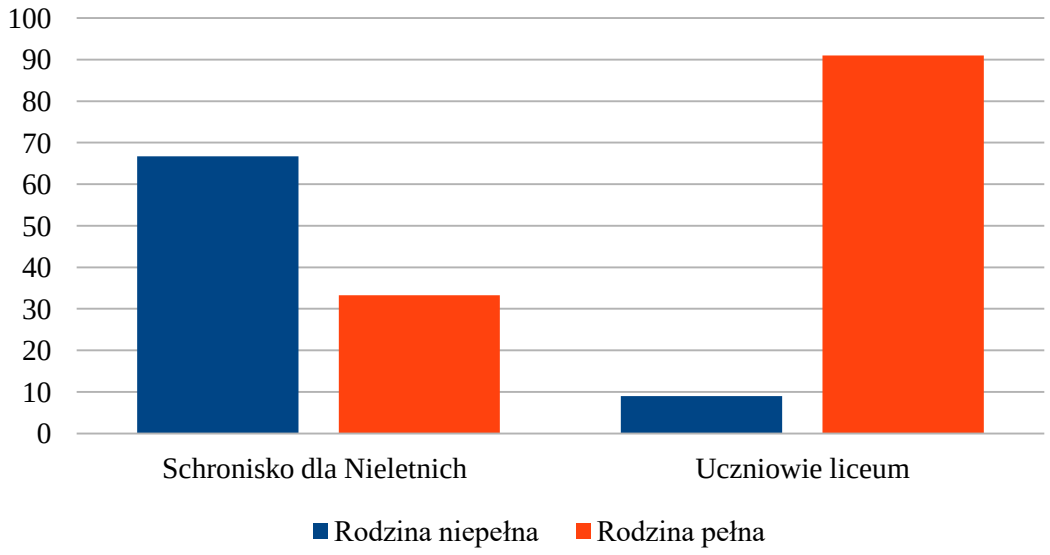

Źródło: opracowanie własne

Z analizy wyników badań dotyczących karalności rodziców wynika, że rodzice chłopców umieszczonych w Schronisku dla Nieletnich o wiele częściej są osobami karanymi w porównaniu z rodzicami uczniów. Zdecydowana większość rodziców chłopców będących pod opieką Schroniska dla Nieletnich była karana. Natomiast rodzice uczniów w ponad 90% nie byli karani.

Wykres 2 Karalność rodziców

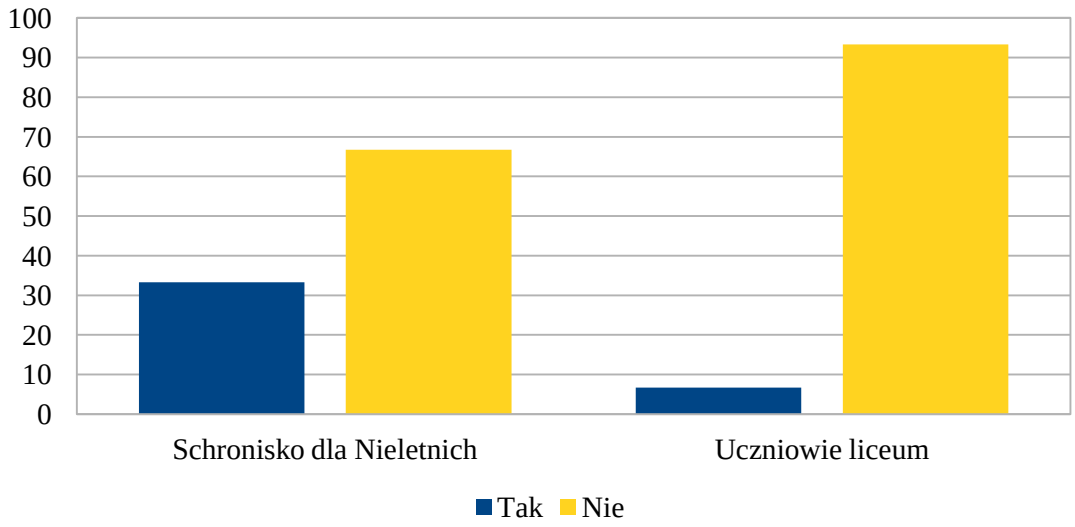

Źródło: opracowanie własne

Badani odpowiadali również, który rodzic był karany czy też karani byli obydwoje. Z uzyskanych wyników można stwierdzić, że ponad 25% ojców to karani ojcowie chłopców umieszczonych w Schronisku dla Nieletnich. Z kolei znacznie mniej, ponieważ około 7% ojców to karani ojcowie licealistów. Około 7% rodziców to karani rodzice chłopców z SdN. Nikt z badanych licealistów nie zaznaczył, że obydwoje jego rodziców było karanych. Około 66% chłopców z SdN odpowiedziało, że żaden rodzic nie był karany (ani ojciec, ani matka), zaś w grupie licealistów taką odpowiedź podało około 93% uczniów.

Wykres 3 Podział procentowy pod względem karalności rodziców z uwzględnieniem który to z rodziców

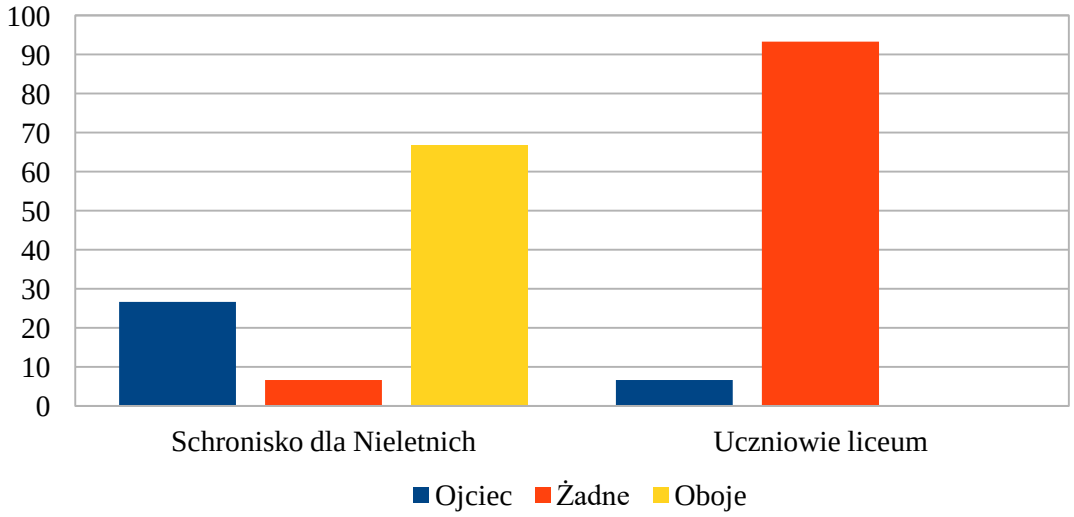

Źródło: opracowanie własne

Z poniższego wykresu 4 wynika, że ponad połowa chłopców będących pod opieką Schroniska dla Nieletnich wcześniej przebywała w innych ośrodkach. Natomiast około 47% badanych chłopców nigdy wcześniej nie przebywało w żadnym innym ośrodku. Tym samym ich obecny pobyt w Schronisku Dla Nieletnich można uznać za pierwszy. Wszyscy badani uczniowie z liceum odpowiedzieli, że nigdy nie przebywali w instytucjach państwowych.

Wykres 4 Wcześniejszy pobyt w ośrodkach wychowawczych

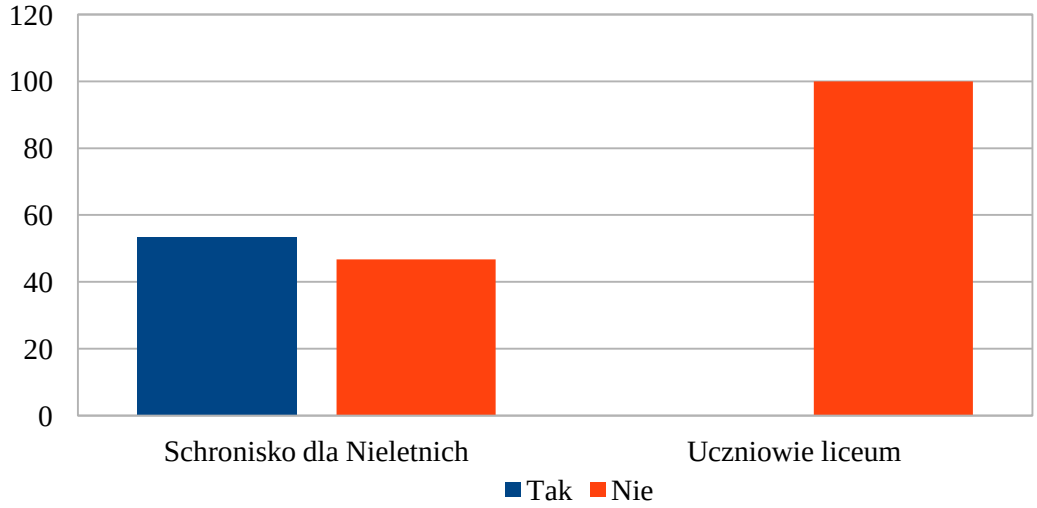

Źródło: opracowanie własne

Wyniki badań

Wyniki przeprowadzonych przez nas badań dowodzą, że istnieje słaby związek pomiędzy kryzysem w wartościowaniu podopiecznych Schroniska dla Nieletnich a jakością relacji z ich matkami. W grupie badanych uczniów wyniki wskazują, iż istnieje umiarkowany związek pomiędzy komunikacją a dezintegracją systemu wartości, a więc im mniej komunikacji na poziomie matka–syn, tym badani odczuwają większy brak satysfakcji z posiadanego systemu wartości.

Ponadto im mniej spójności w kontaktach matka–syn w grupie badanych uczniów, tym więcej dezorganizacji i zagubienia ich systemu wartości. Zaś im więcej kontroli ze strony matki w stosunku do syna, tym większe ryzyko zagubienia się dziecka w systemie wartości. Wyobrażenie podopiecznych Schroniska dla Nieletnich na temat ich relacji z matkami wskazuje, że im wyższa spójność kontaktów matka–syn, tym wyższa realizacja systemu wartości przez podopiecznych. Dodatkowo im mniejsza kontrola ze strony matki wobec podopiecznego Schroniska dla Nieletnich, tym mniejsza realizacja sytemu wartości.

Wynik badań dowodzą również, że w percepcji uczniów ich matki zdają sobie sprawę ze słabej komunikacji pomiędzy nimi, co wpływa na poczucie zagubienia, przekonanie o niewłaściwości wybieranych celów życiowych. Co więcej, gdy spójność maleje, zagubienie w poszukiwaniu systemu wartości rośnie u uczniów. Istotny jest również fakt, że przejawianie nadmiernej kontroli przez matkę w stosunku do dziecka, w jego percepcji wpływa na odchodzenie oraz utratę przez niego wartości.

Wnioski

Reasumując, u obu badanych grup można zauważyć wpływ jakości relacji syn–matka na kryzys w wartościowaniu. Różnice jednak pojawiają się w różnych wymiarach. Licealiści są bardziej czuli pod względem komunikacji, spójności i kontroli ze strony matki w budowaniu przez nich systemu wartości. U podopiecznych Schroniska dla Nieletnich relacja pomiędzy matką a synem nie wpływa na ich system wartości. Rozbieżność pojawia się na poziomie wyobrażenia tego, co matki podopiecznych sądzą i ich samych.

Bibliografia

Oleś, P. (1998). *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu (KKW)*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Polopa, P., *Połomski, P. (2010). Kwestionariusz Relacji Rodzinnych*. *Podręcznik.* Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 października 1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich

Kalina Łukasiewicz, Katarzyna Górska

Czas jako wartość – postrzeganie czasu przez młodych Polaków

Wstęp

Czas jest nierozłączną częścią wszystkich doświadczeń – zarówno indywidualnych, jak i społecznych (Tarkowska, 1992), ponieważ każde jednostkowe i zbiorowe doświadczenie kategoryzowane jest w ramach czasowych. Czas jest także wymiarem, który organizuje ludzkie działanie (Mendecka, 2010), co umożliwia zachowanie spójności, organizacji i znaczenia zdarzeń (Bańka, 2010). Coraz częściej w naukach humanistycznych, społecznych i ekonomicznych podkreśla się rolę czasu jako wartości we współczesnym świecie. W sposób szczególny takie postrzeganie czasu utrwaliło się w języku m.in. poprzez metafory, związki frazeologiczne oraz przysłowia. Sposób, w jaki ludzie spostrzegają czas a także ich postawy wobec niego mogą warunkować i napędzać wszelkie społeczne zmiany oraz być ich efektem.

Wprowadzenie teoretyczne

Przestrzeń życiowa człowieka ma dwa wymiary czasowe – czasowy wymiar chronologiczny oraz czasowy wymiar psychologiczny, co narzuca konieczność odróżnienia czasu fizycznego, mierzalnego i obiektywnego (gr. *chronos*) od czasu odczuwanego subiektywnie (łac. *tempus*). Ten ostatni – czas doświadczany subiektywnie – stał się przedmiotem badań psychologów i został określony mianem czasu psychologicznego (Lens, 1994).

W literaturze brak jest jednoznaczności w definiowaniu i charakteryzowaniu zjawiska czasu psychologicznego. Block (2014) przedstawia trzy różne sposoby pojmowania czasu: (1) czas jako następstwo (definiowanie czasu jako następstwa występujących zdarzeń, których układ wyznacza ich czasowa kolejność), (2) czas jako trwanie (rozumienie czasu skoncentrowane na okresie trwania danego zdarzenia oraz interwałach oddzielających zdarzenia od siebie, które mogą być przez człowieka rejestrowane i przechowywane w pamięci), (3) czas jako perspektywa temporalna (kontinuum wyznaczane przez przeszłość, teraźniejszość oraz przyszłość).

Nieco inne podejście reprezentuje Zając-Lamparska, która podkreśla występowanie w psychologii dwóch kryteriów różnicujących sposoby rozumienia czasu. Zwraca ona uwagę na kryterium obiektywnego-subiektywnego charakteru czasu oraz kryterium poziomu ogólności analizowania czasu.

Whitehead przyjął, że każde doświadczenie człowieka ma jednocześnie dwa bieguny – fizyczny i umysłowy, w związku z czym występujące oba rodzaje doświadczeń nie są od siebie niezależne, ale łączą się w kontekście osobistej koncepcji czasu. W świetle tego założenia można przyjąć tezę, że czas psychologiczny nie jest przeciwieństwem czasu fizycznego, lecz jego wypełnieniem. Czas psychologiczny opiera się na czasie fizycznym, pochłania go, wypełnia i modyfikuje, nadając mu subiektywny charakter (Bajcar, 2000). Te dwie kategorie czasu są więc względem siebie komplementarne i uzupełniają się w osobistej koncepcji czasu (Klose, 1997).

Poziomy ogólności czasu są ściśle związane z jego charakterystyką z perspektywy człowieka. Nosal proponuje autorską klasyfikację poziomów ogólności czasu, w której określa trzy jego poziomy: neurobiologiczny, psychofizyczny oraz egzystencjalny. Najbardziej szczegółowy poziom czasu to czas neurobiologiczny – dotyczy on tzw. partytury temporalnej procesów, które zachodzą w mózgu i organizmie, mechanizmów biotemporalności i prototemporalności (Nosal, 2000). Z kolei najogólniejszym poziomem rozpatrywania czasu jest poziom egzystencjalny, w ramach którego analizuje się funkcjonowanie jednostki w niezwykle szerokim przedziale czasowym, bardzo często obejmującym całe jej życie, uwzględniając nastawienie człowieka do każdego z wymiarów czasu, jego doświadczenia życiowe, cele, marzenia i ich wpływ na aktywność jednostki i całych społeczeństw (Śleszyński, 1998). Badania nad czasem egzystencjalnym skupiają się na zagadnieniach takich jak perspektywa temporalna, osobiste koncepcje czasu, orientacja temporalna oraz postawy temporalne (Trempała, 2000; Liberska, 2004; Nosal, Bajcar, 2004).

Perspektywa temporalna jest ściśle związana z podziałem czasu na trzy wektory: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość (Bańka, 1987), tworzące wymiar, na którym człowiek umiejscawia osobiste doświadczenia i przeżycia (Łukaszewski, 1984). Perspektywa temporalna ma charakter jakościowy i subiektywny – przeżycia jednostki w określonej perspektywie temporalnej i zdarzenia nie są ułożone zgodnie z faktyczną chronologią i nie są dokładnie odwzorowane (Zając-Lamparska, 2011).

Badania próbujące odkryć strukturę osobistych koncepcji czasu opierają się zazwyczaj na analizie czynnikowej. Lombrazn, Shmotkin i Vardi (1991) przyjęli siedmioczynnikową strukturę osobistych koncepcji czasu, w której poszczególne czynniki to: czas destruktywny, czas konstruktywny, czas płynny, czas nieuchwytny, czas cykliczny, czas wieczny oraz czas tajemniczy.

Orientacja temporalna jednostki dotyczy preferowanego przez nią ukierunkowania czasowego jej aktywności (Tarkowska, 1992). Zdaniem Zimbardo i Boyd orientacja temporalna jest to dominacja określonej perspektywy temporalnej (przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości). Może ona spełniać kilka ważnych funkcji – definiuje sposób, w jaki doświadczenie jest kodowane i przywoływane, buduje nowe oczekiwania i cele oraz określone scenariusze działań (Zimbardo, Boyd, 2009).

Postawami temporalnymi są postawy jednostki wobec samego czasu lub wobec jego konkretnych wymiarów (Nosal, 2000; Nosal, Bajcar, 2004). Sobol-Kwapińska postawy temporalne zamiennie nazywa orientacją temporalną i wyróżnia ich dwa aspekty, jakimi są wartościowanie oraz koncentracja uwagi, uczuć i zachowań na określonej perspektywie czasowej. Wartościowanie czasu polega na przypisaniu mu cech pozytywnych lub negatywnych, określaniu go jako ważny bądź nieważny, odczuwaniu czasu jako długi lub krótki, spójny lub niespójny (Sobol-Kwapińska, 2007). Zdaniem Sobol-Kwapińskiej (2007, 2008) cennym źródłem wiedzy o wartościowaniu czasu są metafory. Dzięki nim łatwiej jest wyrazić zjawiska niejasne i złożone, jakim jest właśnie zjawisko czasu.

Badania własne

Przedmiotem niniejszych badań było postrzeganie czasu przez młodych Polaków. Postanowiono sprawdzić czy postrzeganie czasu przez młode osoby jest zależne od ich płci i etapu rozwojowego. Poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy postrzeganie czasu jest różnicowane przez płeć?
2. Czy postrzeganie czasu jest różnicowane przez etap rozwojowy?

W badaniu wzięło udział 155 młodych Polaków, wśród których 63% stanowiły kobiety, a 37% mężczyźni. Badaniami objęto trzy grupy młodych osób, wyróżnionych ze względu na ich status – byli to uczniowie, studenci oraz młode osoby pracujące. Pierwszą grupę stanowili uczniowie szkół średnich, głównie z terenu województwa lubelskiego. Były to osoby w wieku od 16 do 20 lat (M = 17,7). W drugiej grupie znaleźli się studenci różnych uczelni i kierunków, zamieszkujący większe ośrodki miejskie Polski. Były to osoby w wieku między 19 a 25 lat (M = 21,6). Trzecią grupę stanowiły młode osoby pracujące – przedstawiciele różnych zawodów, branż i stanowisk, zatrudnieni w przedsiębiorstwach i instytucjach różnego rodzaju i różnej wielkości. W tej grupie znalazły się osoby w wieku od 20 do 35 lat (M = 25,1), zamieszkujące głównie duże miasta Polski.

Do pomiaru postrzegania czasu posłużono się *Kwestionariuszem Metafory Czasu* autorstwa Małgorzaty Sobol-Kwapińskiej. Narzędzie to składa się z 95 itemów, które zostały sformułowane jako metafory, którymi ludzie posługują się w celu opisania nieokreślonych zjawisk, wzbudzających w nich silne emocje (Sobol-Kwapińska, 2007). Badani ustosunkowują się do podanych pozycji, określając na skali od 1 do 4 w jakim stopniu dana metafora pasuje do ich sposobu myślenia o czasie. Pozycje kwestionariusza tworzą 7 skal oraz 5 podskal. Są to skale wyrażające pozytywne i negatywne ustosunkowanie się do czasu. Pozytywne nastawienie wobec czasu wyraża się w następujących skalach: *Czas przyjazny* (CZP), w której zostały wyodrębnione 2 podskale – *Czas konstruktywny* (CZK) i *Czas przyjemny* (CPR); *Wartość chwili* (CHW) oraz *Czas subtelny* (SUB). Negatywne ustosunkowanie się do czasu zostało wyrażone za pomocą skal: *Czas wrogi* (CZW), w tym 3 podskale – *Skończoność czasu* (SCZ), *Czas przykry* (CPK) oraz *Zagubienie w czasie* (ZAG), *Szybki upływ czasu* (SZC), *Chaos temporalny* (CHT) i *Pustka temporalna* (PTM). Kwestionariusz charakteryzuje się satysfakcjonującą rzetelnością – współczynniki zgodności wewnętrznej *alfa* Cronbacha dla poszczególnych skal oscylują wokół 0,8 (Sobol-Kwapińska, 2008).

Uzyskane dane poddano analizie statystycznej z wykorzystaniem pakietu SPSS 22.0. W obliczeniach uwzględniono poziom istotności $\alpha = 0{,}05$, przy czym istotności z zakresu $< 0{,}05$; 0,06 interpretowano jako tendencję statystyczną. Pod uwagę wzięto wyniki 7 skal *Kwestionariusza Metafory Czasu.*

Wyniki

W pierwszym kroku analizy dokonano porównań międzypłciowych posługując się nieparametrycznym testem istotności różnic U Manna-Whitneya (tabela 1).

Tabela 1 Postrzeganie czasu przez kobiety i mężczyzn – porównanie grup

	płeć	N	Średnia ranga	U	p
Czas przyjazny	kobieta	98	79,63	2633,500	0,554
	mężczyzna	57	75,20		
Czas wrogi	kobieta	98	75,74	2572,000	0,412
	mężczyzna	57	81,88		
Szybki upływ czasu	kobieta	98	83,37	2266,500	0,050
	mężczyzna	57	68,76		
Wartość chwili	kobieta	98	85,68	2040,000	0,005
	mężczyzna	57	64,79		
Chaos temporalny	kobieta	98	82,42	2360,000	0,107
	mężczyzna	57	70,40		
Czas subtelny	kobieta	98	79,59	2637,000	0,561
	mężczyzna	57	75,26		
Pustka temporalna	kobieta	98	73,96	2397,000	0,139
	mężczyzna	57	84,95		

Przeprowadzone analizy wykazały, że kobiety istotnie częściej niż mężczyźni spostrzegają szybki upływ czasu (U = 2266,500; p = 0,050) oraz istotnie bardziej doceniają wartość chwili (U = 2040,000; p < 0,01). W zakresie pozostałych zmiennych nie zaobserwowano występowania istotnych różnic międzypłciowych.

Dalsza część analizy polegała na sprawdzeniu czy postrzeganie czasu jest różnicowane przez etap rozwojowy badanych. Aby tego dokonać, przeprowadzono analizę za pomocą testu H Kruskala-Wallisa (tabela 2).

Tabela 2 Postrzeganie czasu przez osoby będące na różnych etapach rozwojowych – porównanie grup

grupa		N	Średnia ranga	H	df	p
Czas przyjazny	uczeń	32	107,73	18,362	2	0,000
	student	75	67,63			
	pracujący	48	74,38			
Czas wrogi	uczeń	32	109,66	20,888	2	0,000
	student	75	72,70			
	pracujący	48	65,18			
Szybki upływ czasu	uczeń	32	93,77	5,318	2	0,070
	student	75	75,76			
	pracujący	48	70,99			
Wartość chwili	uczeń	32	81,63	1,020	2	0,600
	student	75	74,25			
	pracujący	48	81,44			
Chaos temporalny	uczeń	32	103,97	13,588	2	0,001
	student	75	71,23			
	pracujący	48	71,26			
Czas subtelny	uczeń	32	103,06	13,082	2	0,001
	student	75	69,37			
	pracujący	48	74,77			
Pustka temporalna	uczeń	32	97,38	7,860	2	0,020
	student	75	71,31			
	pracujący	48	75,53			

Powyższe dane wskazują na to, że etap rozwojowy istotnie różnicuje postrzeganie czasu jako przyjazny ($H_{(2)}$ = 18,362; p < 0,001), postrzeganie czasu jako wrogi ($H_{(2)}$ = 20,888; p < 0,001), odczuwanie chaosu temporalnego ($H_{(2)}$ = 13,588; p < 0,01), postrzeganie czasu jako subtelny ($H_{(2)}$ = 13,082; p < 0,01) oraz odczuwanie pustki temporalnej ($H_{(2)}$ = 7,860; p < 0,05).

Przeprowadzone porównania parami wykazały, że uczniowie uzyskują w tych skalach wyniki istotnie wyższe niż studenci oraz osoby pracujące. Między ostatnimi grupami nie występują istotne różnice w zakresie tych skal.

Ponadto postanowiono sprawdzić, czy różnice międzygrupowe występują zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn. W tym celu powtórzono analizę za pomocą testu H Kruskala-Wallisa z podziałem na grupy kobiet i mężczyzn (tabela. 3).

Tabela 3 Postrzeganie czasu przez osoby będące na różnych etapach rozwojowych w zależności od płci – porównanie grup

	płeć	Średnia ranga			H	df	p
		uczeń	student	pracujący			
Czas przyjazny	kobieta	72,27	44,56	49,69	8,633	2	0,013
	mężczyzna	39,43	22,72	23,27	13,143	2	0,001
Czas wrogi	kobieta	75,14	46,85	45,39	10,134	2	0,006
	mężczyzna	37,90	26,41	19,19	11,152	2	0,004
Szybki upływ czasu	kobieta	66,05	48,28	46,11	4,333	2	0,115
	mężczyzna	34,79	26,72	23,69	4,327	2	0,115
Wartość chwili	kobieta	58,45	46,29	51,46	1,944	2	0,378
	mężczyzna	32,07	26,78	27,96	1,188	2	0,552
Chaos temporalny	kobieta	77,95	44,19	48,44	12,959	2	0,002
	mężczyzna	37,60	26,46	19,62	10,446	2	0,005
Czas subtelny	kobieta	68,32	45,59	49,40	5,844	2	0,054
	mężczyzna	37,88	23,67	24,08	9,631	2	0,008
Pustka temporalna	kobieta	49,68	49,00	50,19	0,037	2	0,981
	mężczyzna	37,93	22,61	25,88	10,053	2	0,007

Wyniki pokazały, że jedynie w grupie mężczyzn ujawnia się zależność odczuwania pustki temporalnej od etapu rozwojowego ($H_{(2)}$ = 10,053; p < 0,01). W grupie kobiet zależność ta nie zachodzi. W przypadku pozostałych zmiennych zależności są podobne w obu grupach – u kobiet i u mężczyzn.

Taki stan rzeczy sugeruje występowanie efektu interakcyjnego płci oraz etapu rozwojowego. W celu bliższego poznania charakteru tej zależności, wykonano wykres średnich (wykres 1) oraz porównania post hoc.

Wykres 1 Średni poziom odczuwania pustki temporalnej w zależności od płci i etapu rozwojowego

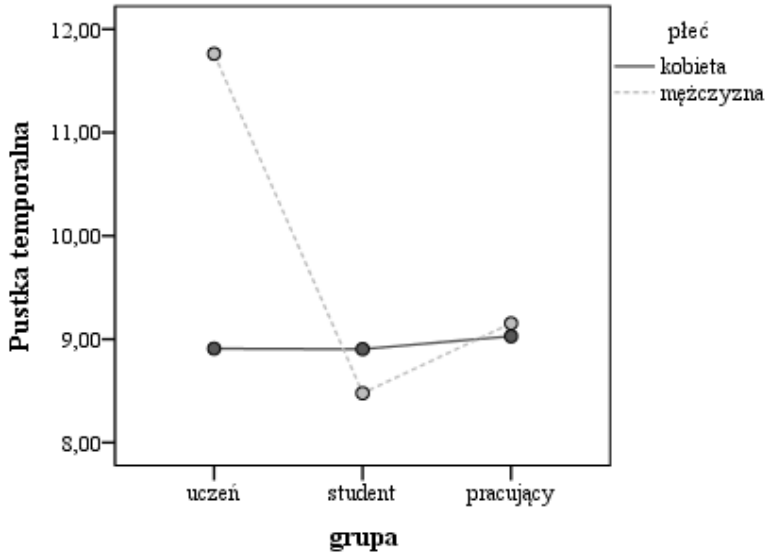

Okazało się, że w grupie mężczyzn uczniowie odczuwają istotnie wyższy poziom pustki egzystencjalnej niż studenci ($p < 0{,}01$). Ponadto uczniowie (chłopcy) odczuwają istotnie wyższy poziom pustki egzystencjalnej niż uczennice (dziewczęta) ($p < 0{,}05$). Pomiędzy pozostałymi grupami nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic.

Podsumowanie wyników

Celem przeprowadzonych badań było odnalezienie zależności między postrzeganiem czasu a zmiennymi socjodemograficznymi, jakimi były płeć oraz etap rozwojowy. Uzyskane wyniki wykazały, że postrzeganie czasu jest zależne zarówno od płci jak i od etapu rozwojowego.

Hipoteza pierwsza zakładała występowanie różnic międzypłciowych w postrzeganiu czasu. Została ona potwierdzona. Wyniki pokazały, że kobiety osiągnęły wyższe niż mężczyźni wyniki w skalach *Czas subtelny* oraz *Wartość chwili*. Wyniki te są zgodne z wynikami uzyskanymi przez Sobol-Kwapińską w badaniach normalizacyjnych (Sobol-Kwapińska, 2008). Kobiety, niezależnie od etapu rozwojowego, dostrzegają w czasie więcej uroku i subtelnych cech takich jak spokój, lekkość czy harmonia. Są one ponadto bardziej świadome ulotności czasu, bardziej pogodzone z jego upływem i dostrzegają potrzebę jak najlepszego wykorzystania czasu i możliwości, jakie on daje.

Kolejna hipoteza zakładała istnienie różnic w postrzeganiu czasu w zależności od etapu rozwojowego badanych. Uzyskane wyniki potwierdziły zasadność tak sformułowanej hipotezy. Okazało się, że uczniowie uzyskiwali istotnie wyższe wyniki w skalach *Czas przyjazny*, *Czas wrogi*, *Chaos temporalny*, *Czas subtelny* oraz *Pustka temporalna* niż studenci i osoby pracujące. Badania prowadzone przez Sobol-Kwapińską (2008) wykazały, że osoby w wieku 19–26 lat uzyskują niższe niż osoby starsze wyniki m.in. w skalach *Czas przyjazny* oraz *Czas subtelny*. Dla skal *Czas wrogi* oraz *Chaos temporalny* autorka nie zanotowała występowania różnic międzygrupowych. W innych badaniach wykazano, że osoby w wieku późnej oraz wczesnej dorosłości postrzegają czas jako bardziej przyjemny niż osoby w wieku młodej i średniej dorosłości, a czas jako konstruktywny najczęściej postrzegają osoby najstarsze. Wykazano ponadto, że osoby w okresie póź-

nej dorosłości częściej niż osoby młodsze postrzegają czas jako wrogi oraz subtelny. Nie wykazano natomiast różnic międzygrupowych w postrzeganiu czasu jako zawiłego oraz w odczuwaniu pustki temporalnej (Pawelec, 2015). Wyniki badań własnych są zatem sprzeczne z wynikami dotychczasowych badań. Badania własne wykazały, że uczniowie, będący jednocześnie najmłodszą grupą badanych, mają największe poczucie bezpieczeństwa związane z czasem – wierzą, że czas im sprzyja, że jest ich sprzymierzeńcem, odczuwają szereg pozytywnych emocji związanych z czasem. Sytuacja życiowa uczniów, w porównaniu do sytuacji życiowej studentów oraz młodych osób pracujących, pozwala im na większą beztroskę i wiarę w przyszłość. Jednocześnie grupa ta najbardziej intensywnie koncentruje się na negatywnych aspektach czasu, co sprzyja doświadczanym przez nich negatywnym emocjom oraz lękom dotyczącym czasu. Może to być związane ze specyficzną sytuacją uczniów szkół średnich i ich funkcjonowaniem w kontekście edukacyjnym – poddawanie ich ciągłemu testowaniu oraz nieustanna koncentracja na zbliżającym się egzaminie dojrzałości może sprzyjać odczuwaniu czasu jako zagrażającego.

Uczniowie, w porównaniu do studentów i osób pracujących, odczuwają czas jako zawiły, pozbawiony harmonii i burzliwy. Czas wywołuje w nich poczucie chaosu, niepokoju i zagubienia. Sytuacja życiowa uczniów oraz ich obowiązki niejako sprawiają, że ich czas jest ułożony odgórnie – sami uczniowie nie mogą nad własnym czasem panować i decydować o nim, co może sprzyjać nieumiejętności odnalezienia się w nim i odczuwaniu go jako zawiły, zamieszany i chaotyczny.

Najmłodsza grupa badanych – uczniowie szkół średnich – istotnie częściej niż osoby starsze (studenci oraz młodzi pracujący) odczuwają subtelność czasu i swoisty jego urok, przy czym zależność ta silniej ujawnia się w grupie mężczyzn (patrz: tabela 3). Określenia składające się na tę skalę mają delikatny, stereotypowo kobiecy charakter (*Czas jest jak szemrzący strumyk*, *Czas jest jak śpiew ptaka*, *Czas jest jak dym z kadzidła*) i mogą świadczyć o wysokiej wrażliwości, do której mężczyźni, wraz z socjalizacją i nabywaniem typowo męskich wzorców kulturowych, przyznają się mniej chętnie.

Szczególnie ciekawą zależność zaobserwowano w przypadku postrzegania czasu jako nadmiernie spokojnego i monotonnego. Wyniki pokazały, że uczniowie (chłopcy) istotnie częściej niż uczennice (dziewczęta) oraz studenci i mężczyźni pracujący odczuwają pustkę temporalną. Prawdopodobnie młodzi mężczyźni nie doświadczają spełnienia – ich czas nie jest wystarczająco konstruktywnie i satysfakcjonująco wykorzystywany. Ponieważ mężczyźni są nastawieni bardziej zadaniowo, doświadczana nuda frustruje ich istotnie silniej niż kobiety, a ponieważ nie mają swobody w dysponowaniu swoim czasem w takim stopniu jak starsi mężczyźni – studenci oraz mężczyźni pracujący – są bardziej narażeni na poczucie monotonii, nudy i pustki temporalnej.

Zaprezentowane wyniki badań stanowią odpowiedź na postawione pytania badawcze o to, w jaki sposób postrzeganie czasu jest zależne od płci oraz etapu rozwojowego. Koncentrują się, w opozycji do innych badań (por. Sobol-Kwapińska, 2008; Pawelec, 2015) na specyficznej grupie osób młodych, będących w etapie młodej oraz wczesnej dorosłości, ukazując jej wewnętrzne zróżnicowanie. Uzyskane wyniki sugerują ciekawe zależności. Mogą być użyteczne w pracy z osobami młodymi a także mogą stać się przyczynkiem do podejmowania kolejnych badań w tym zakresie.

Bibliografia

Bajcar, B. (2000). Wielowymiarowość osobistych koncepcji czasu. *Roczniki Psychologiczne, 03*, 71–93.

Bańka, A. (2010). Typy tożsamości wczesnej dorosłości z perspektywy orientacji czasowej preferowanych stylów życia. W: K. Popiołek, A. Chudzicka-Czupała (red.), *Czas w życiu człowieka* (101–117). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Bańka, J. (1987). Inscenizacja epistemologiczna bytu a osobliwości czasu antropologicznego. W: K. Cackowski, J. Wojczakowski (red.), *Stosunek do czasu w różnych strukturach kulturowych* (245–270). Warszawa: ANS.

Block, R. A. (2014). Models of Psychological Time. W: R. A. Block (red.), *Cognitive Models of Psychological Times* (1-35). New Jork: Psychology Press.

Klose, J. (1997). Whitehead's theory perception. W: H. Atmanspacher, E. Ruhnau (red.), *Time, temporality, now. Experiencing time and concepts of time in an interdisciplinary perspective* (23–42). Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag.

Lens, W. (1994). Odraczanie nagrody, samokontrola a przyszłościowa perspektywa czasowa. W: A. Januszewski, P. Oleś, T. Witkowski (red.), *Wykłady z psychologii w KUL, 7*, 297–308.

Liberska, H. (2004). *Perspektywy temporalne młodzieży: wybrane uwarunkowania*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Lombranz, J., Shmotkin, D., Vardi, R. (1991). The equivocal meanings of time: Exploratoryand structural analyses. *Current Psychology: Research & Reviews*, (10, 1-2), 3–20.

Łukaszewski, W. (1984). *Szanse rozwoju osobowości*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Mendecka, G. (2010). Temporalne aspekty twórczości. W: K. Popiołek, A. Chudzicka-Czupała (red.), *Czas w życiu człowieka* (133-149). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Nosal, C. S. (2000). Czas jako wymiar regulacji zachowania. W: J. Brzeziński, S. Kowalik (red.), *O różnych sposobach uprawiania psychologii* (106–130). Poznań: Wydawnictwo Zysk i Spółka.

Nosal, C. S., Bajcar, B. (2004). *Czas psychologiczny: wymiary, struktura, konsekwencje*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

Pawelec, M. (2015). Czas w percepcji osób dorosłych w różnych okresach rozwojowych. W: M. Z. Stepulak, J. Łukasiewicz, M. Pawelec, E. Pękalska (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii czasu. Teoria i praktyka* (45-59). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe WSEI.

Sobol-Kwapińska, M. (2007). *Żyć chwilą? Postawy wobec czasu a poczucie szczęścia*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Sobol-Kwapińska, M. (2008). *KMC Kwestionariusz Metafory Czasu. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

Śleszyński, D. (1998). Czasowość w podmiotowej strukturze Ja. W: D. Śleszyński (red.), *Wędrówka doświadczenia: podejście fenomenologiczne i egzystencjalne* (41–51). Białystok: Trans Humana.

Tarkowska, E. (1992). *Czas w życiu Polaków*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

Trempała, J. (2000). *Modele rozwoju psychicznego: czas i zmiana*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

Zając-Lamparska, L. (2011). Czas jako kryterium opisu oraz mechanizm regulacji ludzkiego zachowania - problematyka czasu w psychologii. *Przegląd Naukowo-Metodyczny Edukacja dla bezpieczeństwa*, *13*(4), 111–124.

Zimbardo, P. G., Boyd, J. (2009). *Paradoks czasu*. Warszawa: PWN.

Streszczenie

Czas jest zjawiskiem coraz częściej rozpatrywanym w kategoriach wartości. Postrzeganie czasu i jego wartościowanie może być motywatorem ludzkich działań i zachowań. Taki stan rzeczy skłania do podejmowania badań nad nastawieniem ludzi do czasu oraz czynnikami, które warunkują odmienne jego postrzeganie. Celem badań była identyfikacja czynników socjodemograficznych, które różnicują sposoby postrzegania czasu przez młodych Polaków. W badaniu wzięło udział 155 osób (63% kobiet, 37% mężczyzn) będących w różnych etapach rozwojowych, co wyrażało się w pełnionej przez nich roli społecznej (uczeń, student, osoba pracująca). Do pomiaru sposobów postrzegania czasu wykorzystano Kwestionariusz Metafory Czasu M. Sobol-Kwapińskiej. Przeprowadzone analizy wykazały, że kobiety istotnie częściej niż mężczyźni dostrzegają szybki upływ czasu oraz konieczność jego optymalnego wykorzystania. Uczniowie częściej niż studenci oraz osoby pracujące postrzegają czas jako przyjazny i subtelny, jednocześnie zaś odczuwają więcej negatywnych emocji związanych z czasem, oraz postrzegają go jako bardziej chaotyczny i nieuporządkowany. Ponadto grupa ta jest narażona na doświadczanie nudy, monotonii i pustki temporalnej, przy czym zależność ta ujawniła się jedynie w grupie mężczyzn.

Słowa kluczowe: postrzeganie czasu, metafory czasu, pustka temporalna

Summary

Time is a phenomenon increasingly regarded as a value**.** The perception of time and its valuation can be a motivator of human actions and behaviors. This is the reason for studies on the attitude of people to the time and the factors that determine different perception of time. The aim of the study was to identify sociodemographic variables that differentiate the ways of time perception by young Poles. The study involved 155 people (63% women, 37% men) who are in various stages of development, what was manifested in their social role (pupil, student, worker). The used research tool was Time Metaphor Questionnaire by M. Sobol-Kwapińska. Conducted analysis have demonstrated that women significantly more often than men tend to perceive the rapid passage of time and the need to make an optimal use of it. The pupils tend to perceive the time as friendly and subtle more often than students and workers. Moreover, they feel more bad emotions related to time and they perceive it as more chaotic and disordered. Furthermore, this group is threatened by feeling bored, experiencing monotony and temporal emptiness, but this has been observed only in the group of men.

Keywords: time perception, time metaphors, temporal emptiness

Kinga Stefańska

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
Psychologia

Scott O. Lilienfeld, Steven Jay Lynn, John Ruscio, Barry L. Beyerstein

50 wielkich mitów psychologii popularnej

50 wielkich mitów psychologii popularnej autorstwa czterech psychologów: Scotta O. Lilienfeld, Stevena Jay Lynn, Johna Ruscio oraz Barry'ego L. Beyerstein, jest ciekawym zbiorem przekonań, które znalazły zaprzeczenie lub nie znalazły potwierdzenia w badaniach empirycznych. Sami autorzy w chwili powstawania tej książki byli aktywnymi naukowcami, w swojej pracy zawodowej przekazywali wiedzę młodzieży, publikowali zarówno artykuły, jak i książki, pełnili funkcje w różnych organizacjach psychologicznych oraz zajmowali stanowiska redaktorów. Sądzę, że jest to pozycja, która nie jest napisana przez laików, oraz że została opracowana w sposób rzetelny. Warto, aby z tą książką zapoznali się psychologowie, którzy praktykują, studenci psychologii dopiero przygotowujący się do zawodu, jak i ludzie niezwiązani z psychologią. Książa jest napisana językiem prostym, w taki sposób, aby osoby nieznające fachowej terminologii potrafiły bez problemu zrozumieć sens przekazywanych informacji.

Nie jest niespodzianką, że psychologia dzieli się na działy tematyczne, które razem, z wielu stron, patrzą i wyjaśniają funkcjonowanie człowieka. Najpopularniejsze obszary psychologii to: kliniczna, sądowa, poznawcza, rozwojowa, neuropsychologia, społeczna, osobowości, emocji i motywacji. Te działy mają odzwierciedlenie w treści książki, można to łatwo zaobserwować czytając spis treści. Lektura jest podzielona na rozdziały:

- Rozdział 1 – Moc mózgu. Mity o mózgu i percepcji
- Rozdział 2 – Od kołyski aż po grób. Mity o rozwoju i starzeniu się
- Rozdział 3 – Wspominanie przeszłości. Mity o pamięci
- Rozdział 4 – Uczenie starego psa nowych sztuczek. Mity o inteligencji i uczeniu się
- Rozdział 5 – Odmienne stany świadomości. Mity o świadomości
- Rozdział 6 – Czuję, że… Mity o emocjach i motywacji
- Rozdział 7 – Zwierzę społeczne. Mity o relacjach interpersonalnych

- Rozdział 8 – Poznaj samego siebie. Mity o osobowości
- Rozdział 9 – Smutny, szalony i zły. Mity o chorobach psychicznych
- Rozdział 10 – Psychoza na sali sądowej. Mity o psychologii i prawie
- Rozdział 11 – Męczenie i leczenie. Mity o leczeniu psychologicznym

W rozdziałach znajduje się po kilka wyczerpująco omówionych mitów, pod koniec każdego jest spis przekonań, które nie zostały opisane w tej pozycji, a na które warto zwrócić uwagę. Rozdziały i podrozdziały nie tworzą razem całej historii, dlatego można sięgnąć po pojedyncze opracowanie mitu i w pełni go zrozumieć. W czasie przedstawiania mitu brane są pod uwagę badania empiryczne, ich mocne oraz słabe strony, możliwe przyczyny takich przekonań, czynniki podtrzymujące dane wierzenie i konsekwencje z tego płynące.

Ciekawie napisana książka, dotycząca codziennego życia każdego z nas, przekonań, które niejednokrotnie uważało się za oczywiste i nie do podważenia sprawia, że rozdziały czyta się jednym tchem. Przykłady z życia wzięte sprawiają, iż dane zagadnienie lepiej się zapamiętuje.

Bibliografia:

Lilienfeld, S. O., Lynn, S. J., Ruscio, J., Beyerstein, B., L. (2011). *50 wielkich mitów psychologii popularnej*. Wydawnictwo CiS, Warszawa.